

КРИВОРУЧКО АНАСТАСІЯ СЕРГІЇВНА

Допускається до захисту
завідувач кафедри фінансів і
банківської справи
д-р екон. наук, доцент
Людмила ЮРЧИШЕНА
«_____» _____ 2025 р.

**ЦИФРОВІЗАЦІЯ ФІСКАЛЬНОГО ПРОСТОРУ ЯК ІНСТРУМЕНТ
БОРОТЬБИ З ТІНЬОВОЮ ЕКОНОМІКОЮ**

Спеціальність 072 Фінанси, банківська справа, страхування та фондовий ринок
ОП «Фінанси, банківська справа та страхування»

Кваліфікаційна робота
(відповідно до стандарту спеціальності та ОП)

Науковий керівник:
Людмила ЮРЧИШЕНА,
завідувач кафедри фінансів і
банківської справи,
д-р екон. наук, доцент

(підпис)

Оцінка: _____ / _____ / _____
(бали/за шкалою ЄКТС/за національною шкалою)
Голова ЕК: _____
(підпис)

Вінниця 2025

АНОТАЦІЯ

Криворучко А. С. Цифровізація фіскального простору як інструмент боротьби з тіньовою економікою. Спеціальність 072 Фінанси, банківська справа, страхування та фондовий ринок. ОП «Фінанси, банківська справа та страхування». Донецький національний університет імені Василя Стуса, 2025.

У кваліфікаційній роботі розглянуто трактування сутності цифровізації податкового адміністрування як інструменту боротьби з тіньовою економікою. Проведено аналіз сучасного стану цифрових сервісів Державної податкової служби України та їх впливу на параметри тіньової економіки та податкові надходження. Розроблено кореляційно-регресійну модель взаємозв'язку між індикаторами цифровізації та фіскальними показниками. Запропоновано концепцію удосконалення цифрового податкового адміністрування в контексті детінізації економіки. Розроблено інтегральний показник ефективності цифровізації податкового адміністрування, для кількісної оцінки впливу цифрових трансформацій на результативність податкової системи та зменшення тіньової економіки.

Основним науковим результатом дослідження є концепція удосконалення цифрового податкового адміністрування в контексті детінізації економіки, метою якої є створення ефективної та безпечної системи взаємодії між державою і платниками податків на основі сучасних інформаційно-комунікаційних технологій, що забезпечує зростання реальних податкових надходжень, зменшення витрат і часу на виконання податкових зобов'язань, підвищення автоматизації процесів та скорочення тіньової економіки.

Ключові слова: концепція удосконалення цифрової трансформації податкового адміністрування, тіньова економіка, електронні сервіси, податкові надходження, електронний кабінет платника податків, цифрові технології

95 с., 16 табл., 21 рис., 80 джерел.

SUMMARY

Kryvoruchko A. Digitalization of the fiscal space as a tool to combat the shadow economy. Specialty 072 Finance, Banking, Insurance and the Stock Market. Educational Programme “Finance, Banking and Insurance”. Vasyl’ Stus Donetsk National University, 2025.

The qualification thesis examines interpretations of the essence of tax administration digitalization as an instrument for combating the shadow economy. The current state of digital services of the State Tax Service of Ukraine and their impact on the parameters of the shadow economy and tax revenues are analysed. A correlation-regression model of the relationship between digitalization indicators and fiscal indicators has been developed. A concept for improving digital tax administration in the context of de-shadowing of the economy is proposed. An integral indicator of the effectiveness of tax administration digitalization has been constructed to provide a quantitative assessment of the impact of digital transformations on the performance of the tax system and the reduction of the shadow economy.

The main scientific result of the study is the concept for improving digital tax administration in the context of de-shadowing of the economy, aimed at creating an efficient and secure system of interaction between the state and taxpayers based on modern information and communication technologies. This system is designed to ensure an increase in actual tax revenues, a reduction in costs and time for fulfilling tax obligations, a higher level of process automation, and a decrease in the shadow economy.

Keywords: concept of improving the digital transformation of tax administration, shadow economy, electronic services, tax revenues, electronic taxpayer’s office, digital technologies.

95 p., 16 tabl., 21 fig., bibliography: 80 items.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	5
РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ЦИФРОВІЗАЦІЇ ПОДАТКОВОГО АДМІНІСТРУВАННЯ.....	9
1.1 Теоретичні основи податкового адміністрування та його трансформація в умовах цифровізації.....	9
1.2 Цифрові інструменти податкового адміністрування та їх роль у протидії тіньовій економіці.....	17
РОЗДІЛ 2 АНАЛІЗ ЦИФРОВІЗАЦІЇ ФІСКАЛЬНОГО ПРОСТОРУ В УКРАЇНІ ЯК ІНСТРУМЕНТУ БОРОТЬБИ З ТІНЬОВОЮ ЕКОНОМІКОЮ.....	35
2.1 Аналіз поточного стану цифровізації Державної податкової служби України.....	35
2.2 Оцінка рівня тіньової економіки та потенціал детінізації через цифрову трансформацію фіскального простору.....	40
2.3 Оцінка ефективності електронних сервісів для платників податків у зниженні податкового ухилення.....	46
РОЗДІЛ 3 НАПРЯМИ РОЗВИТКУ ЦИФРОВОГО ФІСКАЛЬНОГО ПРОСТОРУ УКРАЇНИ ЯК ІНСТРУМЕНТУ БОРОТЬБИ З ТІНЬОВОЮ ЕКОНОМІКОЮ...	65
3.1. Концепція удосконалення цифрового податкового адміністрування в контексті детінізації економіки.....	65
3.2 Оцінка результативності цифрової трансформації податкового адміністрування в Україні на основі інтегрального показника.....	77
ВИСНОВКИ.....	84
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	86

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. В умовах повномасштабної військової агресії та затяжної економічної нестабільності питання забезпечення стабільних податкових надходжень і звуження тіньового сектору набувають критичного значення для фінансової безпеки держави. Досягнення цілей податкової політики можливе лише за умови ефективної роботи механізму податкового адміністрування. У цьому контексті цифровізація відіграє провідну роль, сприяючи автоматизації процесів, підвищенню прозорості, зниженню рівня тінізації економіки та зміцненню довіри до податкової системи через вдосконалення сучасних електронних сервісів і технологій.

Останніми роками Україна демонструє суттєвий прогрес у впровадженні цифрових технологій у державному секторі, включно із податковим адмініструванням. Попри це значна частка тіньової економіки, недостатній рівень довіри до фіскальних інституцій, нерівномірність цифрових навичок платників та обмеженість ресурсів для глибокої аналітики стримують реалізацію потенціалу цифрових інструментів. Це все зумовлює необхідність наукового осмислення цифровізації фіскального простору як цілісного процесу, побудови інтегрального показника оцінки рівня цифровізації фіскального простору, та впливу її на тіньовий сектор, розробка концептуальної моделі удосконалення цифровізації податкового адміністрування.

Метою кваліфікаційної роботи є обґрунтування теоретико-методичних засад та розробка концепції удосконалення цифрового податкового адміністрування як інструменту боротьби з тіньовою економікою в Україні.

Для досягнення поставленої мети в кваліфікаційній роботі необхідно розв'язати такі **завдання**:

- визначити економічну сутність «податкове адміністрування», «цифровізація» та «тіньова економіка»;
- систематизувати форми тіньової економіки, пов'язані з ухиленням від оподаткування;
- провести SWOT-аналіз податкового адміністрування в Україні;

- проаналізувати сучасний стан і динаміку розвитку цифрових інструментів Державної податкової служби України та оцінити їх ефективність;

- побудувати економіко-математичну регресійну модель взаємозв'язку між показниками цифровізації податкового адміністрування та податковими надходженнями;

- оцінити рівень тіньової економіки та потенціал детінізації через трансформацію фіскального простору;

- запропонувати концепцію удосконалення цифровізації податкового адміністрування в контексті детінізації економіки;

- розробити методичний підхід до оцінки рівня цифровізації податкового адміністрування на основі інтегрального показника;

- здійснити сценарний аналіз зміни інтегрального показника цифровізації податкового адміністрування та оцінити його вплив на параметри тіньової економіки й результати контрольної діяльності ДПС.

Об'єктом дослідження є процес цифровізації податкового адміністрування в Україні.

Предметом дослідження є теоретичні, методичні та практичні аспекти, що виникають у процесі впровадження й використання цифрових інструментів податкового адміністрування як інструменту боротьби з тіньовою економікою.

Методологічною основою роботи є загальнонаукові методи аналізу та синтезу, індукції й дедукції, узагальнення та систематизації, що застосовані для уточнення сутності цифровізації податкового адміністрування, класифікації форм тіньової економіки та побудови концептуальної моделі удосконалення цифровізації фіскального простору. Статистичні методи, структурно-динамічний та індексний аналіз використано для оцінювання динаміки податкових надходжень, розвитку цифрових сервісів, параметрів тіньового сектору та результатів контрольної діяльності ДПС України.

Для кількісного вимірювання впливу цифровізації податкового

адміністрування на фінансові показники застосовано кореляційно-регресійний аналіз. Методика побудови інтегрального показника цифровізації податкового адміністрування ґрунтується на нормуванні та агрегуванні часткових індикаторів. Сценарний аналіз і елементи прогнозування використано для моделювання можливих варіантів зміни інтегрального показника та їх впливу на показники тіньової економіки й ефективність податкового контролю.

Інформаційною базою роботи слугують Закони України та інші нормативні акти, статистичні та аналітичні матеріали Державної податкової служби України, Міністерства фінансів України, Міністерства та Комітету цифрової трансформації України, Державної служби статистики України, міжнародних організацій, а також результати аналітичних та наукових досліджень вітчизняних і зарубіжних авторів, присвячених проблематиці цифровізації податкових систем і детінізації економіки.

Наукові результати дослідження:

вдосконалено:

теоретичне обґрунтування понять «цифровізація податкового адміністрування» та «тіньова економіка»; систематизація форм тіньової економіки, пов'язаних з ухиленням від оподаткування; концепція удосконалення цифровізації податкового адміністрування в контексті детінізації економіки; методичний підхід до оцінки рівня цифровізації податкового адміністрування шляхом розробки інтегрального показника;

здобуло подальший розвиток:

кореляційно-регресійна модель взаємозв'язку між показниками цифровізації податкового адміністрування та податковими надходженнями; сценарний аналіз зміни інтегрального показника цифровізації податкового адміністрування та оцінка його впливу на параметри тіньової економіки й результати контрольної діяльності ДПС.

Апробація результатів дослідження. Результати кваліфікаційної роботи апробовано через публікацію тез «Цифровізація податкового адміністрування: теоретико-правовий вимір» у III Всеукраїнській науково-

практичній конференції «Актуальні проблеми розвитку фінансів в умовах цифровізації економіки України» та науковій статті «Вплив цифровізації на детінізацію економіки та податкове адміністрування в Україні» у електронному фаховому виданні категорії «Б» «Modern Economics».

Положення, що виносяться на захист:

- трактування сутності цифровізації податкового адміністрування як інструменту боротьби з тіньовою економікою та його SWOT-аналіз;
- структуровані форми тіньової економіки, пов'язані з ухиленням від оподаткування;
- результати аналізу сучасного стану цифрових сервісів Державної податкової служби України та їх впливу на параметри тіньової економіки та податкові надходження;
- кореляційно-регресійна модель взаємозв'язку між індикаторами цифровізації та фіскальними показниками;
- розроблена концепція удосконалення цифрового податкового адміністрування в контексті детінізації економіки;
- сценарне моделювання зміни інтегрального показника цифровізації податкового адміністрування та оцінка очікуваного економічного ефекту від впровадження цифрових інструментів.

Структура кваліфікаційної роботи представлена вступом, розділами, висновками, списком використаних джерел зі 80 найменувань, 21 рисунку, 16 таблиць. Загальний обсяг роботи складає 95 сторінок.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ЦИФРОВІЗАЦІЇ ПОДАТКОВОГО АДМІНІСТРУВАННЯ

1.1 Теоретичні основи податкового адміністрування та його трансформація в умовах цифровізації

Податки являються економічним фундаментом функціонування держави і найважливішою формою регулювання ринкових відносин [1]. В умовах сучасного розвитку економіки України податки є основним важелем макроекономічного регулювання, що впливають не тільки на інтереси держави, але й платників. Наразі одне з головних завдань, що стоять перед державою у сфері економіки – це максимальне спрощення структури податкового адміністрування для забезпечення стабільності податкових надходжень до бюджету.

Мета і завдання податкової політики може досягатися через побудову та функціонування ефективного механізму податкового адміністрування. Податкове адміністрування забезпечує державу стійкими та надійними податковими надходженнями, створивши таким чином умови для виконання державою покладених на неї функцій шляхом фінансування створення відповідних суспільних благ.

Розкриваючи зміст поняття «податкове адміністрування», яке по своїй є досить широким, розглянемо його, як особливий управлінський процес, що функціонує в системі певних суспільних відносин. Платник, сплачуючи податки, теоретично вступає у відносини з державою, відповідно його дії піддаються управлінському впливу конкретних державних органів. А саме діяльності парламенту, як законодавчого органу, який запровадив податок та вносить конкретні зміни до системи оподаткування, а також органу податкової служби, який розробив форми податкових декларацій (розрахунків), звітності та ін. Надалі варто зазначити, що управління податковими відносинами являють собою не лише адміністративні рішення адміністративних органів

відносно платників. Це насамперед створення особливого середовища, у якому ці платники виявлятимуть добровільне бажання сплачувати податки. А також, що важливо, платники податків, вступаючи у відносини з державою, орієнтуються на роз'яснення податкових органів, які відповідно до закону виконують відповідні функції у сфері оподаткування. Для цього, зокрема, податкові органи ухвалюють рішення, спрямовані на спрощення звітування про сплату податків, зокрема завдяки цифровізації оподаткування.

Зазначимо, що цифровізація є однією з найважливіших сучасних тенденцій у розвитку людського суспільства, сприяє створенню більш інклюзивного суспільства та більш ефективного уряду. Дослідження концепції цифровізації потребує першочергового пояснення визначення терміну. Вивчення цифрових технологій зумовило появу низки тлумачень дефініції «цифровізація», частину з яких описано в табл. 1.

Таблиця 1.1 – Визначення поняття «цифровізація»

Джерело/ автор визначення	Поняття «цифровізація»
1	2
Енциклопедія інформаційних наук і технологій	як інтеграція цифрових технологій у повсякденне життя суспільства шляхом оцифровки всього, що можна оцифрувати, зокрема вона включає у себе комп'ютеризацію систем і робочих місць для більшої легкості та доступності [2].
Оксфордський словник англійської мови	процес перетворення даних у цифрову форму, яку можна легко прочитати й обробити комп'ютером [3].
Україна 2030Е	це перетворення наявних аналогових (іноді електронних) продуктів, процесів та бізнес-моделей організації, в основі якої лежить ефективне використання цифрових технологій[4].
Концепція розвитку цифрової економіки та суспільства України на 2018-2020 роки	насичення фізичного світу електронно-цифровими пристроями, засобами, системами та налагодження електронно-комунікаційного обміну між ними, що фактично уможливорює інтегральну взаємодію віртуального та фізичного, тобто створює кіберфізичний простір [5].
Куйбіда В. С., Карпенко О. В., Наместнік В. В.	процес впровадження цифрових технологій для вдосконалення життєдіяльності людини, суспільства і держави, а цифровізацію публічного врядування як стрибкоподібний процес цифрових трансформацій публічного врядування у цифрове врядування (цифрове управління) [6].

Продовження табл. 1.1

1	2
Наместник В. В., Павлов М. М.	процес створення та використання нових, цифрових за замовчуванням (digital-by-default), інтероперабельних, стандартизованих інформаційних систем у публічному управлінні, які дають змогу не лише оцифрувати й автоматизувати наявні управлінські процеси за допомогою електронних інструментів, а й визначати певні «критичні точки» управлінського процесу, співвідношення між ними та приймати рішення з їх урахуванням» [7].

На підставі зазначених вище визначень поняття «цифровізація», його можна трактувати як впровадження цифрових технологій у всі сфери суспільного життя шляхом оцифрування даних, процесів і систем, з метою підвищення їх доступності, ефективності та створення взаємодії між фізичним і цифровим середовищами.

Правове регулювання цифрової трансформації в Україні здійснюється через систему нормативно-правових актів і стратегічних документів, які за своїм характером можна поділити на дві групи:

директивні документи – концепції, плани та стратегії, ухвалені на парламентському та урядовому рівнях, зокрема «Концепція розвитку цифрової економіки та суспільства України на 2018–2020 роки», «Національна економічна стратегія на період до 2030 року» тощо [8 – 10];

нормативні документи – закони України, такі як «Про електронну ідентифікацію та електронні довірчі послуги», «Про стимулювання розвитку цифрової економіки в Україні», «Про основні засади забезпечення кібербезпеки України», «Про електронні документи та електронний документообіг», «Про електронні комунікації», а також підзаконні акти й укази Президента, наприклад, Указ «Про заходи щодо створення сприятливих умов для розвитку ІТ-індустрії в Україні» [11 – 15].

Особливого значення у визначенні правових орієнтирів набувають документи, що закріплюють європейський курс України. До них належать як нормативні документи, на зразок Угоди про асоціацію з ЄС, так і стратегічні директиви, наприклад, Стратегія єдиного цифрового ринку для Європи [16].

Також важливим інституційним підґрунтям цифрової трансформації, у тому числі у сфері податкового адміністрування, є створення Комітету Верховної Ради України з питань цифрової трансформації (далі – Комітет) [17] та Міністерства цифрової трансформації України (далі – Мінцифри) [18]. Так, до предметів відання Комітету належать, зокрема, законодавчі засади цифровізації та цифрового суспільства в Україні; Національна та державні програми інформатизації; електронне урядування та публічні електронні послуги; електронні довірчі послуги та цифрова ідентифікація; державні інформаційно-аналітичні системи, електронний документообіг; державні інформаційні ресурси, електронні реєстри та бази даних; електронна комерція (електронна торгівля, електронний бізнес); віртуальні активи, блокчейн та токенизація; розвиток сфери «відкритих даних»; кіберзахист та кібербезпека державних інформаційних ресурсів; питання адаптації законодавства України до положень права Європейського Союзу (*acquis EC*), виконання міжнародно-правових зобов'язань України у сфері європейської інтеграції. Згідно пункту 1 Положення про Міністерство цифрової трансформації України, Мінцифри є головним органом у системі центральних органів виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізацію державної політики: у сферах цифровізації, цифрового розвитку, цифрової економіки, цифрових інновацій, електронного урядування та електронної демократії, розвитку інформаційного суспільства, інформатизації; у сфері розвитку цифрових навичок та цифрових прав громадян; у сферах відкритих даних, розвитку національних електронних інформаційних ресурсів та інтероперабельності, розвитку інфраструктури широкосмугового доступу до Інтернету та телекомунікацій, електронної комерції та бізнесу; у сфері надання електронних та адміністративних послуг; у сферах електронних довірчих послуг та електронної ідентифікації; у сфері розвитку ІТ-індустрії. Саме в межах цих інституцій реалізуються стратегічні документи та політики цифрової трансформації, які задають рамкові умови для цифровізації податкового адміністрування: розвитку електронних сервісів

ДПС, інтеграції фіскальних реєстрів до єдиного цифрового простору, впровадження е-ідентифікації платників та захисту податкових даних.

Таким чином, у державно-правовому аспекті цифровізацію можемо розглядати як політику і процес державного впливу на суспільство, бізнес та економіку із метою впровадження цифрових інформаційно-комунікаційних технологій у всі сфери життєдіяльності. При цьому якість нормативно-правового забезпечення цифрових процесів безпосередньо визначає можливості для розвитку електронних сервісів оподаткування, автоматизованого обміну даними, ризик-орієнтованого контролю тощо.

Водночас чинному нормативно-правовому регулюванню цифровізації в Україні притаманні суттєві *недоліки, які стримують і цифрову модернізацію фіскальної сфери*, зумовлені:

- розпорошеністю норм у великій кількості актів різної юридичної сили, що ускладнює їх практичне застосування податковими органами та платниками;
- відсутністю єдиного кодифікованого акта, який би системно визначав засади цифрової трансформації публічного управління, включаючи податкову сферу;
- неузгодженістю термінології в різних законах і підзаконних актах (щодо електронних документів, довірчих послуг, реєстрів, даних тощо);
- наявністю певних прогалин в регулюванні окремих цифрових відносин, важливих для податкового адміністрування (обмін даними між органами влади, використання алгоритмів і ШІ при контролі).

Вирішення зазначених проблем є необхідною передумовою не лише для ефективного правового забезпечення цифровізації в Україні загалом, а й для послідовної цифрової трансформації податкового адміністрування. У цьому контексті доцільним є:

- розроблення та прийняття єдиного кодифікованого акта, який би визначав базові засади цифрової трансформації публічного управління, включно з податковою сферою;

– вдосконалення чинних кодексів (включно з Податковим кодексом України) шляхом доповнення положеннями про особливості правовідносин за участю цифрових суб'єктів і використанням цифрових ресурсів/об'єктів з урахуванням міжнародного досвіду;

– ухвалення спеціальних нормативно-правових актів, присвячених окремим аспектам цифровізації (кібербезпека, штучний інтелект, електронна комерція тощо), із чітким відображенням їх впливу на організацію та ефективність податкового контролю, надання електронних фіскальних послуг й т. п.

Пандемія коронавірусу, що розпочалась у 2019 році та російсько-українська повномасштабна війна, яка триває уже понад 3 роки, продемонстрували важливість розвитку цифрових технологій в усіх сферах життя суспільства. Податкова система, як невід'ємний елемент суспільних процесів також зазнала істотних змін завдяки тренду впровадження цифрових технологій.

Враховуючи важливість стабільних податкових надходжень до державного бюджету, зокрема в часи війни, адже в більшості військові потреби країни закриваються за рахунок податків, є сенс у спрощенні податкового адміністрування задля збільшення таких податкових надходжень, у тому числі завдяки цифровізації.

Власне цифровізація податкового адміністрування в Україні виступає одним із провідних напрямів реформування, що спрямований на спрощення та оптимізації процесів справляння податків і зборів, удосконалення податкової системи, підвищення рівня її прозорості, а також посилення заходів щодо запобігання ухиленню від сплати податків і протидії тіньовій економіці. Важливими складовими цього процесу є впровадження електронних сервісів, автоматизація податкових процесів та інтеграція новітніх цифрових технологій у систему податкового адміністрування.

Щодо правового регулювання цифровізації податкового адміністрування, варто відзначити, що однією із стратегічних цілей діяльності

Державної податкової служби України на 2025–2030 роки відповідно до Наказу ДПС від 21.02.2025 № 150 «Про затвердження місії та Стратегічного плану Державної податкової служби України на 2025–2030 роки» [19] є створення та впровадження сучасних цифрових рішень податкового адміністрування, що також є однією з основних стратегічних цілей Національної стратегії доходів до 2030 року, схваленої розпорядженням Кабінету Міністрів України від 27 грудня 2023 року № 1218-р [20]. Втім, незважаючи на окреслення пріоритетності цифрових трансформацій, на сьогодні відсутнє належне нормативно-правове закріплення понять і механізмів цифровізації саме у сфері податкового адміністрування. Також, варто відзначити, що Міністерство фінансів України оприлюднило План цифрового розвитку Державної податкової служби України до 2030 року [21], що визначає пріоритетні напрями та етапи цифрової трансформації вказаного відомства. План було затверджено Рішенням Комітету з управління інформаційними технологіями у системі управління державними фінансами (протокол від 18.12.2024 № 8) та введено в дію наказом Мінфіну від 24.12.2024 № 660.

Проте, ні в Податковому кодексі України [22], ні у Положенні про Державну податкову службу України [23] питання цифровізації безпосередньо не врегульовано. Це може створити правову невизначеність та ускладнює системне впровадження цифрових технологій у сфері оподаткування. У зв'язку з цим виникає нагальна потреба в систематизації та конкретизації правових основ цифровізації податкового адміністрування, що може передбачати внесення відповідних змін до Податкового кодексу України, а також до нормативно-правових актів, які регулюють діяльність Державної податкової служби.

В цьому контексті важливим є комплексний аналіз теперішньої ситуації цифровізації податкового адміністрування в Україні, що дозволить виявити як наявні сильні сторони, так і її вразливі місця, потенційні можливості для розвитку та зовнішні загрози. Враховуючи вищевикладене, доцільним є

застосування методу SWOT-аналізу податкового адміністрування в Україні.



Рисунок 1.1. – SWOT-аналіз податкового адміністрування в Україні

Джерело: складено автором на основі [36 – 41]

Проведений SWOT-аналіз засвідчує, що податкове адміністрування в Україні має значний потенціал у напрямі цифровізації, зокрема завдяки розвитку електронних сервісів, запровадженню відкритих даних та орієнтації на інновації в управлінні. Наявність стратегічних планів та державних програм у цій сфері є свідченням політичної підтримки цифрової трансформації податкової системи.

Водночас, існують достатньо недоліків, серед яких слід виділити відсутність комплексного нормативного врегулювання процесів цифровізації у податковій сфері, недостатній рівень інтеграції електронних сервісів, проблеми із забезпеченням кібербезпеки, що ускладнює ефективну реалізацію цифрових реформ та створює правові й організаційні ризики для подальшого розвитку.

Разом з тим, Україна має значний потенціал для вдосконалення податкового адміністрування за рахунок впровадження новітніх технологій, використання інструментів штучного інтелекту, інтеграція з міжнародними

стандартами та спрощення оподаткування, що в свою чергу відкриває шлях до підвищення прозорості й ефективності податкової системи.

Загроз для розвитку цифрового податкового адміністрування, як-от ризики кібербезпеки, політичну та економічну нестабільність, низький рівень довіри до податкової служби, спротив впровадженню змін серед окремих платників і держслужбовців, ризик несвоєчасного або неповного нормативного закріплення цифрових процесів, вимагають системного підходу та цілеспрямованої законодавчої роботи.

Таким чином, успішна цифровізація податкового адміністрування в Україні потребує комплексних і скоординованих заходів, спрямованих на нормативне закріплення процесів цифрової трансформації, забезпечення належної безпеки даних, підвищення цифрової грамотності платників податків і працівників ДПС, а також активної інтеграції України в європейський цифровий простір.

1.2 Цифрові інструменти податкового адміністрування та їх роль у протидії тіньовій економіці

Цифровізація економіки є глобальною тенденцією у світі завдяки розвитку інформаційних технологій. Вона сприяє впровадженню сучасних інноваційних рішень, їх прозорості та оперативності, підвищенню ефективності бізнес-процесів та економічному зростанню. В Україні цифровізація ускладнюється через низку чинників, включаючи обмежені ресурси та війну, розв'язану росією. Водночас в Україні спостерігається відчутний прогрес цифрової трансформації державного управління та адміністративних послуг, включно із податковою сферою.

Тож, цифровізація відкриває нові можливості управління податками. Задля підвищення якості й ефективності збору та управління податками впроваджуються нові цифрові рішення, що дозволяє досягти низки стратегічно важливих цілей, завдяки таким *перевагам автоматизації процесів податкового адміністрування*:

- забезпечення відповідності податкової системи України стандартам ЄС;
- спрощення та доступність податкових сервісів для платників податків;
- зниження витрат на податкове адміністрування;
- зменшення адміністративного навантаження та адміністративних бар'єрів (зменшення витрати часу та праці на подання та сплату податків та інші заходи податкового контролю);
- автоматизація процесів податкового контролю та забезпечення обробки великих масивів даних (SAF-T UA);
- запобігання ухиленню від сплати податків і сприяння економічній стабільності через запровадження системи управління податковими ризиками (СУПР або СУР);
- підвищення ефективності та прозорості роботи ДПС шляхом автоматизації аналізу ризиків пов'язаних з великими обсягами даних у трансфертному ціноутворенні.

Тож впровадження сучасних цифрових технологій у податкову сферу України відкриває достатньо багато перспектив для підвищення ефективності державного управління. В свою чергу, основними очікуваними результатами є збільшення податкових надходжень, скорочення частки тіньової економіки та оптимізація бюджетного процесу.

Власне саме тіньова економіка, що акумулює невраховані фінансові потоки та господарські операції, є серйозною проблемою для державного регулювання, оскільки знижує фінансовий потенціал, нівелює всі напрацювання державного сектору, викривлює показники розвитку та ускладнює будь-які аналітичні висновки щодо стану економічної системи, гальмує процеси державотворення в країні, є однією з найбільших перешкод на шляху розвитку конкурентоспроможності нашої країни та підвищення рівня соціального життя, інтеграції до Європейського Союзу, тож важливим завданням є визначення та детальний аналіз сутності тіньової економіки.

Дослідження виділяють основні *фактори* [9] існування *тіньового сектору економіки*:

- соціально-економічні: низький рівень доходів, високе безробіття, соціальна нерівність, недосконалість податкової системи, загальний економічний спад;
- політичні: неефективне державне регулювання, політична нестабільність, корупція;
- правові: недоліки судової системи, прогалини в законодавстві.

Ці фактори створюють передумови для ухилення від сплати податків і поширення нелегальної діяльності, що підкреслює необхідність спрощення адміністрування та впровадження цифрових рішень.

Таблиця 1.2 – Визначення поняття «тіньова економіка»

Автор	Визначення поняття «тіньова економіка»
1	2
Міністерство економіки України [24]	незареєстрована в установленому порядку економічна діяльність суб'єкта господарювання, результати якої беруть участь у створенні валового національного доходу, але не охоплюються повною мірою офіційною статистикою, і, як наслідок уникають податкових зобов'язань перед державою, характеризуються порушенням законодавчо встановлених норм.
Кубатко В.В. [25]	система неконтрольованих і нерегламентованих державою, неформальних та протиправних економічних відносин між органами державного регулювання, виробниками, працівниками, споживачами й посередниками, що реалізуються усвідомлено та/або опосередковано, з приводу виробництва, розподілу, споживання та обміну товарами й послугами, внаслідок цього завдаються економічні, соціальні та екологічні збитки державі й суспільству.
Варналій З.С. [26]	складне явище, представлене як сукупність не контрольованих і не регульованих як протиправних, так і законних економічних відносин між суб'єктами економічної діяльності, які мають на меті незаконне (неофіційне) отримання доходу.
Мазур І.І. [29]	складне соціально-економічне явище, представлене сукупністю неконтрольованих і нерегульованих як протиправних, так і законних, але переважно аморальних економічних відносин, що виникають між суб'єктами економічної діяльності з метою отримання надприбутку за рахунок приховування доходів і ухилення від сплати податків.

Продовження табл. 1.2

1	2
Рейкін В.С. [27]	складне системне явище, що не контролюється і (або) не регулюється законодавством та договірними відносинами, представлене соціальноекономічною діяльністю суб'єктів господарювання, трансакції яких приховуються від оподаткування та (або) не обліковуються статистикою. Базуючись на ключових критеріальних ознаках, сформовано типологізацію тіньової економіки за агрегованими компонентами: прихованою ("сірою") та підпільною ("чорною") економікою, що дозволяє здійснити структурування, встановити умовні межі об'єкта дослідження, виявити міжсекторні та інтегровані взаємозв'язки з офіційною економікою.
Базилук А.В., Коваленко С.О. [28]	результат порушення рівноваги між суб'єктами держави з приводу створення й розподілу прибутку, що трапилося внаслідок дерегуляції економіки й порушення на цій основі балансу інтересів, а також через недостатність або недосконалість засобів ефективного контролю за чинним законодавством.
Турчинов О.В. [30]	економічна діяльність, яка не враховується, не контролюється і не оподатковується державою і (або) спрямована на отримання доходу шляхом порушення чинного законодавства.

На основі систематизації підходів, представлених у наукових та офіційних джерелах перелічених вище, встановлено, що тіньова економіка є багатогранним економічним явищем, яке охоплює як діяльність, що є незаконною за своєю суттю, так і формально легальну активність, яка цілеспрямовано приховується від державного обліку та регулювання.

Ураховуючи спільні ознаки, що домінують у більшості визначень – зокрема, непідконтрольність, фіскальне ухилення, порушення правового поля та орієнтація на неофіційні доходи, сформульовано наступне авторське визначення: тіньова економіка – це сукупність нерегульованих і неврахованих форм економічної діяльності, які провадяться з метою максимізації доходу через ухилення від податкових зобов'язань, некоректну фінансову звітність чи недотримання нормативно-правових вимог, що спричиняє фіскальні втрати бюджету, викривлення ринкової конкуренції та зниження загальної макроекономічної ефективності. Тіньова економіка є складним, багатоаспектним явищем, що охоплює широкий спектр економічної активності, яка відбувається поза межами офіційного державного контролю,

статистичного обліку та оподаткування. Її структура включає як цілком легальні, але неформальні види діяльності, так і відверто незаконні операції, які становлять загрозу економічній безпеці держави.



Рисунок 1.2 – Форми тіньової економіки, пов'язані з ухиленням від оподаткування

Джерело: власна розробка автора на основі [70 – 72]

Тож, відповідно до рис. 1.2, виокремимо такі основні форми тіньової економіки, пов'язані з ухиленням від оподаткування:

1. **Неформальна діяльність та приховування доходів** – охоплює економічну активність, що формально є легальною за змістом, але здійснюється поза податковим полем. Йдеться про нереєстроване підприємництво («бізнес без ФОПа/юрособи»), надання послуг без обліку, готівкові розрахунки без фіскалізації, неформальну зайнятість і «зарплати в конвертах», контрабанду, «сіру» торгівлю, розрахунки поза офіційним обліком (бартер, неформальна готівка, операції з криптовалютами без

декларування), а також фальсифікація первинних документів і звітності.

2. **Спотворення податкової бази в межах офіційного бізнесу** – передбачає використання різноманітних інструментів для заниження оподатковуваного прибутку за наявності формально зареєстрованої діяльності. До цієї форми належать ведення подвійної бухгалтерії, штучне заниження виручки та завищення витрат, фіктивні (безтоварні) операції, використання «технічних» підприємств для формування фіктивного податкового кредиту. Результатом є викривлення фінансової звітності, зниження податкових надходжень та деформація конкурентного середовища.

3. **Зловживання спеціальними податковими режимами та пільгами** – включає схеми, спрямовані на формальне використання переваг спрощеного оподаткування та податкових пільг не за їх прямим призначенням. Типовими проявами є штучне дроблення бізнесу для збереження права на спрощену систему, формальна реєстрація ФОП замість найманих працівників, а також використання пільг і преференцій без реального дотримання встановлених критеріїв. Такі зловживання підривають фіскальну функцію податків та дискредитують інструменти податкового стимулювання.

4. **Корупційна діяльність у фіскальній сфері** – передбачає використання службових повноважень працівниками органів влади для отримання неправомірної вигоди. Типовими проявами є хабарі за зменшення сум донарахувань або «закриття очей» на порушення, «кришування» тіньового бізнесу, вибіркове застосування податкового законодавства, маніпулювання результатами перевірок. Корупція послаблює дію податкових норм, підриває довіру до державних інституцій, спотворює конкуренцію та фактично легітимізує тіньові схеми ухилення від оподаткування, роблячи їх менш ризикованими для недобросовісних платників.

5. **Транскордонні та офшорні схеми** – охоплюють механізми виведення прибутку за кордон через офшорні та низькоподаткові юрисдикції, маніпулювання митною вартістю імпортно-експортних операцій, а також використання неринкових цін у операціях між пов'язаними особами

(маніпуляції з трансфертним ціноутворенням). Такі схеми дозволяють мінімізувати податкові зобов'язання, але водночас поглиблюють проблему розмивання податкової бази та ускладнюють контроль за реальними фінансовими потоками. Розуміння сутності та структури явища «тіньова економіка» є важливою передумовою для визначення ефективних механізмів її скорочення, від цього залежить і вибір інструментів державного регулювання та напрями подальших реформ.

У сучасних умовах боротьба з тіньовими економічною діяльністю все більше переходить у площину цифровізації, зокрема цифровізації податкового адміністрування, адже саме цифрові технології дозволяють забезпечити прозорість фінансових потоків, автоматизувати обмін даними між державними органами, мінімізувати людський фактор і зменшити можливості для ухилення від оподаткування. Тому далі проаналізуємо наявні цифрові інструменти податкового адміністрування як ключового засобу детінізації економіки.

Взаємодія платників податків із державними органами, включаючи Державну податкову службу України, через електронне середовище забезпечує якісно новий рівень обслуговування та можливість дистанційної комунікації, дає бізнесу змогу оперативно, якісно й у встановлені терміни виконувати свої податкові зобов'язання, подавати будь-яку звітність і комфортно взаємодіяти з контролюючими органами у віддаленому форматі. Електронні сервіси, доступні на офіційному веб-сайті ДПС України, спрощують ці процеси, забезпечуючи зручність і ефективність для платників податків. У табл. 1.3 наведена їх коротка характеристика.

Таблиця 1.3 – Характеристика цифрових електронних сервісів Державної податкової служби

Е-сервіс	Коротка характеристика
1	2
Електронна звітність	Програмне забезпечення для формування звітності до Пенсійного Фонду України, Державної служби статистики України, Державної податкової служби України, а також накладання електронного цифрового підпису та шифрування електронних документів.

Продовження табл. 1.3

1	2
Електронний кабінет платника	Інформаційно-телекомунікаційна система, що забезпечує платниками податків та державними органами прав та обов'язків, визначених Податковим Кодексом України, в електронному вигляді.
Електронний сервіс «Дія»	У розділі «Адміністрування та сплата податків» доступні такі послуги: <i>Податкові послуги</i> : реєстрація платника єдиного податку, ПДВ, витяги з реєстрів (єдиний податок, ПДВ, неприбуткові організації), довідки про доходи, податки, статус резидента, внесення змін до реєстрів. <i>Фінансові послуги</i> : реєстрація РРО, книг обліку, розрахункових книжок, довідка про відсутність заборгованості.
Загально-доступний інформаційно-довідковий ресурс	Інформаційний ресурс, який надає змогу одночасного використання як платниками, так і працівниками структурних підрозділів ДПС з метою сприяння отримання уніфікованих відповідей у будь-який час та зручний спосіб.
Інтерактивна податкова карта України	Призначена для надання актуальної податкової інформації щодо агрегованих показників у частині сплачених сум податкових платежів, нарахованих податкових зобов'язань, сум податкового боргу, надміру сплачених сум та суми платежів, які сплачені та будуть нараховані у наступних періодах.
Інформація з реєстрів	Єдиний реєстр індивідуальних податкових консультацій; Дані реєстру платників ПДВ; Пошук фіскального чека; Пошук марки акцизного податку.
Калькулятор податку на майно	Інструмент, за допомогою якого можна обчислити суми податку на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки, а також плати за землю з фізичних осіб
Мобільний застосунок «Моя податкова»	простий і зручний інструмент для отримання електронних сервісів податкової служби громадянами, а також сплати податків з використанням запропонованих платіжних систем. Частина сервісу доступна без ідентифікації: перевірка чека, пошук акцизної марки, дані з реєстру платників ПДВ, єдиного податку.
ПРО	Програмний, програмно-апаратний або програмно-технічний комплекс у вигляді технологічного та/або програмного рішення, який призначений для реєстрації розрахункових операцій при продажу товарів (наданні послуг), операцій з торгівлі валютними цінностями в готівковій формі та/або реєстрації кількості проданих товарів (наданих послуг), операцій з приймання готівки для виконання платіжних операцій.
СЕА ПДВ та СЕАРП	Система електронного адміністрування ПДВ та система електронного адміністрування реалізації пального – забезпечують контроль за нарахуванням та сплатою податку на додану вартість.
Сервіс «Пульс»	Призначений для прийняття звернень платників податків щодо неправомірних дій або бездіяльності працівників податкової служби, а також про можливі корупційні дії з їхнього боку.
Чат-бот «InfoTAX» (Telegram/Viber)	Через дані месенджери є можливість отримувати актуальну інформацію про себе, попередньо зареєструвавшись: стан розрахунків з бюджетом, реєстраційні та облікові дані, результати обробки документів, а також має нагадування про необхідність подання звітності та сплати податків.

Джерело: складено автором на основі [31]

Державна податкова служба України активно впроваджує цифрові технології, спрощуючи взаємодію громадян і бізнесу з податковими органами. Власне сама служба наводить наступні *основні переваги електронних сервісів ДПС*:

- доступність 24/7 – можна користуватися послугами у будь-який час, без прив'язки до графіку роботи податкової;
- зменшення паперової роботи – усі процеси відбуваються онлайн, без потреби відвідувати податкову;
- автоматизація процесів – подання звітності, перевірка реєстраційних даних, отримання довідок та сплата податків здійснюються за лічені хвилини;
- прозорість – можливість перевірити статус поданих документів та звірити платежі;
- безпека – використання електронного підпису (КЕП) забезпечує конфіденційність та захист даних [32].

До вищезазначених переваг у контексті зменшення тіньової економіки можемо додати наступне:

- зменшення ризиків під час податкових перевірок, завдяки мінімізації людського фактору, що унеможливорює корупційні домовленості між платниками податків і контролюючими органами;
- підвищення рівня добровільного дотримання податкового законодавства. Зручність і прозорість сервісів стимулюватимуть платників податків сумлінно виконувати свої зобов'язання;
- цифрові сервіси забезпечують документування всіх транзакцій, що ускладнює приховування доходів чи маніпуляції зі звітністю;
- оцифрування процесів ускладнює використання традиційних методів ухилення від оподаткування, таких як підробка документів чи непрозорі готівкові операції, оскільки більшість транзакцій фіксуються в електронному вигляді та підлягають автоматичному аналізу. Таким чином, цифровізація не лише спрощує взаємодію з податковими органами, а й створює ефективний механізм для зменшення тіньової економіки. Завдяки автоматизації,

прозорості та посиленому контролю електронні сервіси сприяють формуванню справедливого економічного середовища, підвищуючи довіру до держави та стимулюючи легальну підприємницьку діяльність.

У межах дослідження впливу цифровізації на скорочення тіньового сектору економіки доцільним є також аналіз рівня задоволеності платників податків чинною системою податкового адміністрування. Такий підхід дозволяє краще зрозуміти, наскільки ефективно функціонує податкова система в очах громадян та бізнесу, і визначити чинники, що впливають на їхню готовність дотримуватися податкового законодавства. Одним із релевантних джерел для цього є дослідження витрат платників податків на дотримання податкового законодавства (податковий комплаєнс) в Україні (TCCS) [33], яке фокусується на практичному досвіді платників при поданні звітності та сплаті податків. У межах дослідження оцінювалися витрати, пов'язані з виконанням адміністративних вимог Державної податкової служби, включно з веденням обліку, комунікацією з податковими органами та процедурою оскарження рішень. Методологічною основою виступила стандартизована методика Світового банку [34], що дозволяє здійснити об'єктивне вимірювання рівня податкового комплаєнсу, для цього було опитано 3 169 респондентів.

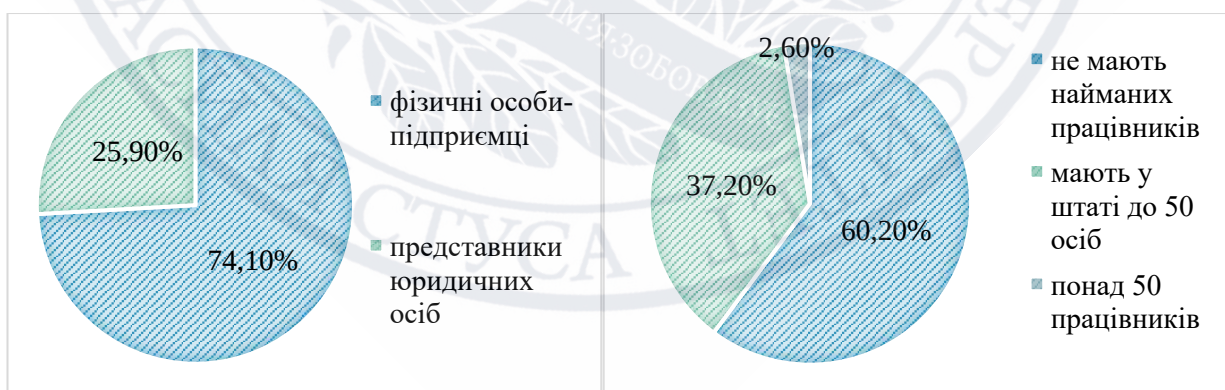


Рисунок 1.3 – Структура респондентів дослідження витрат платників податків на дотримання податкового законодавства (податковий комплаєнс) в Україні (TCCS)

Джерело: складено автором на основі [33]

Отримані результати формують аналітичну базу для подальшої оцінки ефективності цифрових трансформацій, оскільки підвищення прозорості та зменшення адміністративного навантаження завдяки цифровізації сприятиме зростанню довіри до податкових органів, а отже можемо припустити, і зменшенню тіньового сектору економіки.

Таке припущення ґрунтоване зокрема на тому, що згідно дослідження до сфер, які потребують покращення з точки зору податкового адміністрування, респонденти віднесли: вдосконалення електронних Кабінетів платників податків шляхом надання можливості надсилати автоматизовані повідомлення; покращення інтеграції податкової звітності з комерційними інструментами управління бізнесом; поліпшення адміністративної підтримки з боку ДПС та інше.

Важливим є оцінка цифровізації через сприйняття користувачами якості надання електронних податкових послуг, саме така оцінка відобразить наскільки цифрові інструменти відповідають очікуванням і потребам платників податків. На рисунку 1.4 представлено, як платники оцінюють якість обслуговування з боку податкової служби в умовах активного впровадження електронних сервісів.



Рисунок 1.4 – Оцінка якості надання послуг податковими органами та їх клієнтоорієнтованості

Джерело: сформовано на основі [33]

Згідно діаграми бачимо, що відповідно дослідження витрат платників податків на дотримання податкового законодавства (податковий комплаєнс) в Україні (TCCS) [33], бізнес загалом позитивно оцінює цифрові сервіси, що надаються українськими податковими органами. Найвищу підтримку отримала електронна подача податкової звітності, яку 81,8 % респондентів оцінили як «добру», тоді як лише 11,1 % залишилися незадоволеними. Також високий рівень довіри спостерігається до Електронного кабінету платника податків – 78,3 % користувачів дали йому позитивну оцінку, хоча 15,7 % вважають, що він потребує вдосконалення. Водночас інші сервіси податкової отримали менш однозначні відгуки. Наприклад, Загальнодоступний інформаційно-довідковий ресурс позитивно оцінили лише 35,2 % підприємств, тоді як майже половина респондентів або не знали про нього, або не змогли визначити свою думку. Подібна ситуація спостерігається щодо електронних довірчих послуг (45,4 % позитивних оцінок) та контакт-центру (32,3 %), для яких характерна значна частка респондентів, що утримались від оцінки або не користувалися цими сервісами. Чат-бот та електронна пошта кол-центру виявилися найменш затребуваними – понад половина респондентів не використовували ці інструменти або не мали про них сформованої думки.

Разом із тим, попри широке впровадження електронних сервісів, користувачі стикаються з рядом проблем, що гальмують ефективність цифровізації. Найпоширенішою з них стали логічні помилки при поданні нових форм звітності – на цю проблему вказали 46,4 % опитаних. Також 24,7 % респондентів повідомили про недостатнє інформування з боку ДПС щодо змін у формах звітності. Серед інших викликів варто відзначити труднощі з отриманням повідомлень від податкової служби (17,2 %), складність у доступі до онлайн-довідок (15 %) та випадки, коли електронний кабінет не зберігав заповнені форми (9,3 %). Водночас варто підкреслити, що 23,3 % опитаних не зазначили жодних труднощів під час подання звітності в електронному

форматі, що може свідчити про поступове вдосконалення цифрових рішень у податковому адмініструванні.

Тож попри зазначені вище позитивні сторони цифровізації, маємо відмітити, що використання електронних сервісів супроводжується певними *недоліками*, до яких можемо віднести:

- недостатня цифрова грамотність користувачів. Багато платників податків, особливо старшого віку або з невеликим досвідом роботи з цифровими технологіями, відчують труднощі при роботі з електронними сервісами;

- обмежена доступність для віддалених регіонів, де доступ до швидкісного Інтернету нестабільний, що створює нерівні умови для платників податків;

- недостатній рівень інформування платників податків про наявні електронні сервіси, це, у свою чергу, знижує ефективність цифровізації загалом, адже навіть якісні сервіси втрачають цінність, якщо цільова аудиторія не поінформована про них.

- обмежений функціонал сервісів, наприклад у частині інтеграції з бухгалтерськими програмами;

- ризики кібербезпеки та захисту даних. Електронні сервіси ДПС обробляють конфіденційну інформацію, яка становить податкову таємницю, недостатній рівень захисту даних або вразливості в системі можуть призвести до витоку інформації чи кібератак;

- робота електронних сервісів залежить від стабільності електропостачання, Інтернет-з'єднання та роботи серверів ДПС, тож будь-які перебої в цих сферах можуть унеможливити доступ до сервісів у критичний момент, призвести до технічних збоїв, включаючи перебої в роботі серверів, повільне завантаження або недоступність системи;

- складність інтерфейсу та недостатня зручність використання.

Одним із ключових інструментів цифровізації податкового адміністрування є Електронний кабінет платника податків, створений у 2013

році та суттєво модернізований у подальші роки.



Рисунок 1.5 – Карта електронного кабінету

Джерело: сформовано автором на основі [35]

Електронний кабінет забезпечує можливість реалізації платниками податків прав та обов'язків, визначених Податковим кодексом України та іншими законами, зокрема, шляхом:

- ведення в електронному вигляді Книги обліку доходів та витрат;
- визначення напряду використання суми помилково та/або надміру сплачених грошових зобов'язань і пені; управління сумами помилково та/або надміру сплачених грошових зобов'язань та пені;
- заповнення, перевірки і подачі декларації з використанням електронного цифрового підпису, перегляду поданої та/або сформованої податкової звітності;
- отримання інформації щодо особистих реєстраційних даних (податковий номер платника податків, назва платника податків, основний вид діяльності; ПІП бухгалтера та директора тощо);
- отримання нагадувань щодо строків подання звітності та сплати податків, та інших платежів;

- отримання платниками податків копій наказів про проведення перевірок, повідомлень про проведення перевірок, актів (довідок) перевірок, відповідних запитів та інших документів, складених у зв'язку з проведенням та за результатами перевірок і звірок, передбачених ПКУ.

- перегляду інформації щодо стану своїх розрахунків з бюджетом, зокрема про заборгованість зі сплати податків, зборів, єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування;

- подачі заяви та отримання в електронному вигляді довідки про відсутність заборгованості з податків, зборів, платежів, що контролюються органами фіскальної служби;

- реєстрації, коригування податкових накладних/розрахунків у Єдиному реєстрі податкових накладних та акцизних накладних у Єдиному реєстрі акцизних накладних, перегляд відповідної інформації.

Таке цифрове рішення значно спрощує взаємодію платників податків із податковими органами. Завдяки даному сервісу як фізичні особи, так і представники бізнесу можуть у зручному онлайн-форматі подавати звітність, відстежувати стан розрахунків із бюджетом, переглядати історію сплачених податків, отримувати офіційні повідомлення та вести листування з контролюючими органами і т. д. Такий підхід сприяє підвищенню прозорості та ефективності податкового адміністрування, та суттєво зменшує адміністративне навантаження на платників та податкові органи, оскільки мінімізує потребу в паперовому документообігу. Крім того, постійний доступ до актуальної інформації в режимі реального часу дозволяє оперативно реагувати на зміни в податковому середовищі та приймати обґрунтовані управлінські рішення.

У межах вищезгаданого дослідження також було виявлено, що даний сервіс є основним інструментом для отримання податкової інформації серед платників податків. Згідно з опитуванням, 78,8 % респондентів покладалися саме на нього як на головне джерело інформації. Такий високий показник свідчить про глибоку інтеграцію цифрових сервісів у податкову сферу та

зростаючу довіру платників до онлайн-інструментів. Крім того, 74,6 % підприємств повідомили, що подають податкову та фінансову звітність в електронному вигляді саме через цей сервіс, що додатково підтверджує його ключову роль у процесі адміністрування податків. Особливо активно користуються сервісом найменші підприємства, зокрема, 84 % із них подають звітність через Електронний кабінет, у той час як серед підприємств, які мають до 50 працівників, цей показник становить 63,4 %. Така динаміка демонструє, що цифрові інструменти є більш привабливими для мікробізнесу завдяки зручності та економії часу, а також, може свідчити про недосконалість таких електронних сервісів у роботі з великими наборами даних саме великих підприємств.

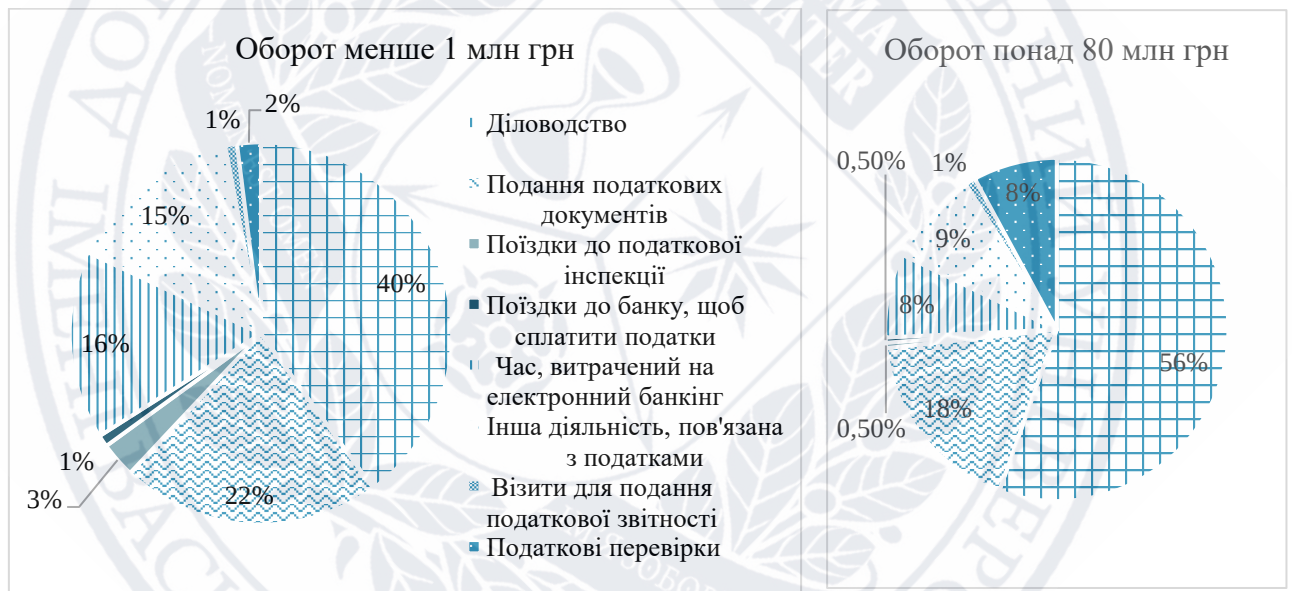


Рисунок 1.6 – Структура витрат часу на виконання вимог податкового адміністрування

Джерело: сформовано на основі [33]

У дослідженні йдеться, що українські підприємства витрачали в середньому 74,4 дні на рік на виконання податкових зобов'язань. Часові витрати на дотримання податкових зобов'язань залежать від розміру підприємства, в свою чергу підприємства без найманих працівників – близько 26 робочих днів на рік, підприємства з більш ніж 50 працівниками – 400 днів. Респонденти зазначили, що найбільш трудомісткою частиною витрат на

дотримання податкового законодавства було діловодство, пов'язане з податковим обліком. На це припадає майже 45 % загального витраченого часу середнього підприємства (див. рис. 1.6). Подання податкових документів, незважаючи на наявні електронні сервіси, вимагає значних витрат від підприємств незалежно від їхнього розміру.

Серед іншого йдеться, що витрати на дотримання податкового законодавства у грошовому еквіваленті в середньому становлять понад 100 тис. грн на рік. Для малих підприємств з оборотом менше 1 млн грн – понад 31 тис. грн (або щонайменше 3 % від обороту), зокрема 38 % від загальної суми витрачається на ведення діловодства, 21 % – на подання податкових документів і 17 % – на інші дії, пов'язані з оподаткуванням, для великого бізнесу з оборотом понад 80 млн грн. – майже 900 тис. грн (або до 1 % від обороту).

Усе це свідчить про те, що, хоч і ДПС активно розвиває цифровий напрям, залишається чимало недоліків, які потребують доопрацювання. Сервіси вже активно впроваджуються, проте Цифрова інфраструктура податкової служби ще далека від ідеалу, і наразі є суттєвий простір для вдосконалення як у технічному, так і в комунікаційному аспектах, адже якість і доступність електронних сервісів податкової поки не є достатньо високими для повноцінного та зручного користування усіма платниками податків. Водночас ДПС продовжує працювати над новими ініціативами, зокрема, розробляються такі інструменти, як SAF-T файл та е-аудит. Попри те, удосконалення вже наявних сервісів також залишається актуальним завданням – модернізація вже існуючих сервісів, забезпечення їх стабільної роботи та підвищення зручності для кінцевих користувачів.

Висновок до розділу 1.

У межах розділу розкрито сутність та значення цифровізації податкового адміністрування як важливого інструменту державного управління та макроекономічного регулювання. Встановлено, що податкове

адміністрування є ключовим елементом забезпечення стабільних надходжень до державного бюджету та формування прозорого, ефективного економічного середовища. Розглянуто значення цифровізації як сучасного процесу впровадження інформаційно-комунікаційних технологій у сферу податкового адміністрування, що забезпечує підвищення ефективності управління, прозорості фінансових потоків, автоматизацію обробки великих обсягів даних та мінімізацію людського фактора, що істотно зменшує ризики тіньової економіки. Особливої уваги заслуговує правове регулювання цифровізації, яке нині характеризується розпорошеністю нормативних актів, відсутністю єдиного кодифікованого документа, що створює потребу у систематизації та законодавчому закріпленні ключових механізмів цифровізації.

Розкрито сутність поняття «тіньова економіка» та викладені його форми. Проведений аналіз електронних сервісів Державної податкової служби України, зокрема Електронного кабінету платника, демонструє високий потенціал цифрових інструментів у спрощенні адміністрування, підвищенні прозорості та доступності податкових послуг, а також у стимулюванні добровільного дотримання податкового законодавства.

Висновок, що випливає з аналізу, полягає у тому, що цифровізація податкового адміністрування є необхідним та перспективним напрямом реформування податкової системи України, здатним підвищити ефективність державного управління та зменшити тіньовий сектор економіки. Водночас успішна реалізація цього процесу потребує комплексного правового закріплення, вдосконалення цифрових сервісів, підвищення цифрової грамотності платників та держслужбовців, а також активної інтеграції української податкової системи у європейський цифровий простір.

РОЗДІЛ 2

АНАЛІЗ ЦИФРОВІЗАЦІЇ ФІСКАЛЬНОГО ПРОСТОРУ В УКРАЇНІ ЯК ІНСТРУМЕНТУ БОРОТЬБИ З ТІНЬОВОЮ ЕКОНОМІКОЮ

2.1 Аналіз поточного стану цифровізації Державної податкової служби України

Податкова система є одним із ключових елементів фінансової політики держави, а рівень податкового навантаження безпосередньо впливає на динаміку економічного зростання, інвестиційну привабливість та фінансову стабільність країни. У сучасних умовах цифрова трансформація фіскального простору набуває особливого значення, оскільки здатна не лише оптимізувати процеси адміністрування податків, але й зменшити витрати бізнесу на виконання податкових процедур, підвищити прозорість податкових відносин і знизити рівень тінізації економіки.

Оцінка результативності податкового адміністрування потребує комплексного макроекономічного аналізу, який дозволяє простежити взаємозв'язок між рівнем податкового навантаження, динамікою ВВП, обсягами податкових надходжень, дані яких наявні в табл. 2.1, та масштабами тіньової економіки. Такий підхід дасть змогу обґрунтувати роль цифрової трансформації у формуванні ефективної податкової політики та забезпеченні стабільних бюджетних надходжень.

Таблиця 2.1 – Податкові надходжень, ВВП реальний та рівень бюджетного податкового навантаження за 2020–2024 рр.

Роки	Податкові надходження до зведеного бюджету, млрд грн	ВВП реальний (в цінах попереднього року)	Рівень бюджетного податкового навантаження, %
2020	1 136,7	3 818,4	35,0 %
2021	1 453,8	4 363,5	33,3 %
2022	1 343,2	3 883,0	34,6 %
2023	1 638,1	5 529,1	29,6 %
2024	2 088,3	6 821,1	30,6 %

Джерело: складено автором на основі [42; 43]

Однією з ключових характеристик сучасної податкової системи України є нестабільність рівня податкового навантаження, що з року в рік зазнає значних коливань. Така динаміка, з одного боку, зумовлена несталими темпами економічного зростання та волатильністю ВВП, а з іншого – частими змінами у податковому законодавстві, що створює низку суперечностей у податкових відносинах, ускладнює виконання платниками своїх податкових зобов'язань, збільшує навантаження на податкові органи та негативно впливає на інвестиційну привабливість України.

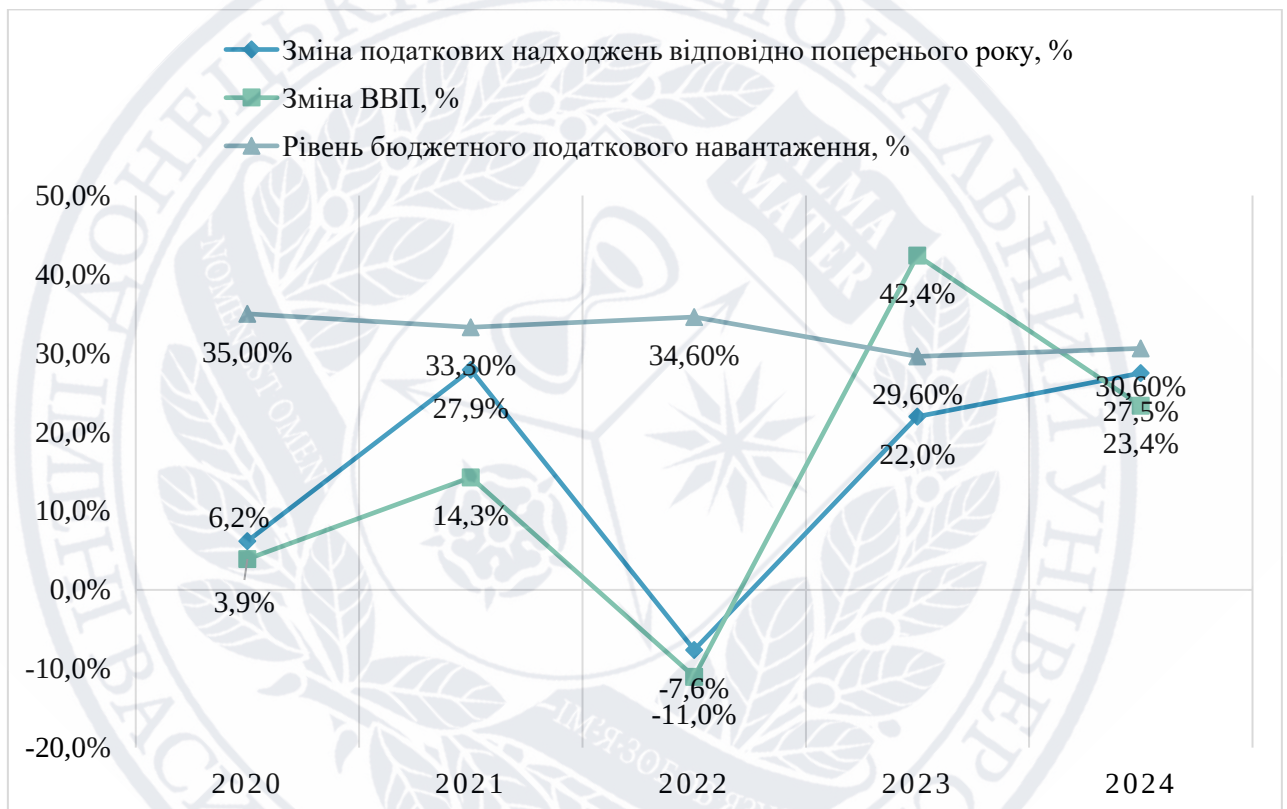


Рисунок 2.1 – Динаміка зміни податкових надходжень, реального ВВП та рівня бюджетного податкового навантаження за 2020–2024 рр.

Джерело: складено автором на основі [42; 43]

Аналіз динаміки зміни податкового навантаження та ВВП, що зображена на рис. 2.1, свідчить про наявність чіткої залежності: періоди зниження податкового тиску супроводжуються активізацією економічного зростання, тоді як його підвищення, навпаки, корелює з уповільненням темпів розвитку. Надмірний податковий тягар також стимулює розширення

масштабів тіньової економіки, що є характерним явищем для трансформаційних економік і особливо загострюється в умовах української реальності.

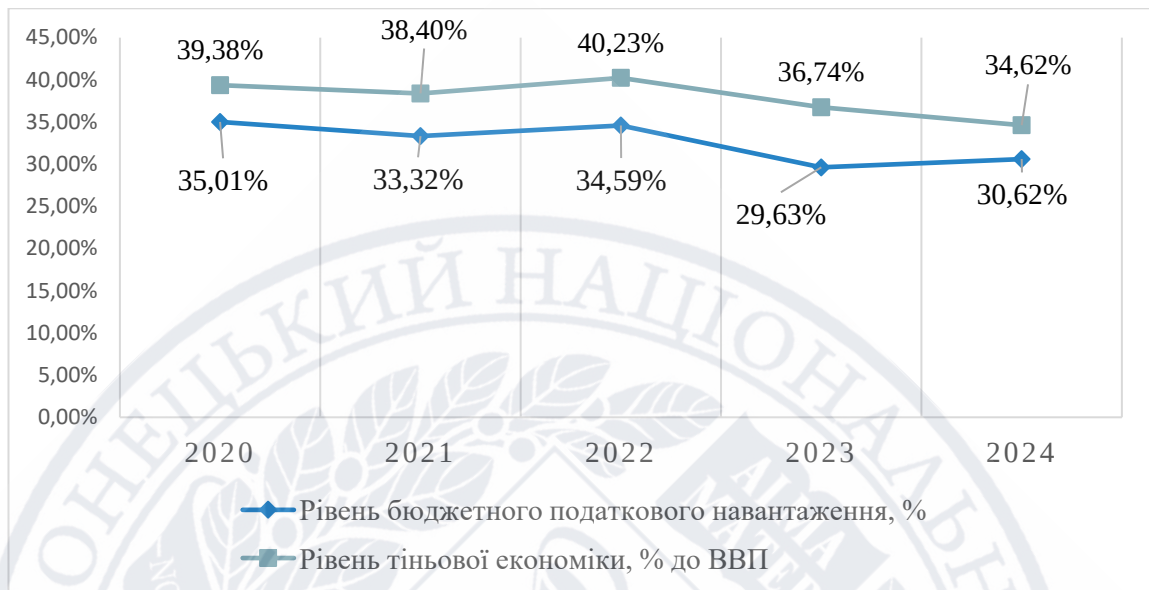


Рисунок 2.2 – Динаміка рівня бюджетного податкового навантаження та рівня тіньової економіки за 2020–2024 рр.

Джерело: складено автором на основі [42 – 44]

Динаміка інтегрального показника рівня тіньової економіки підтверджує цей зв'язок: зменшення податкового навантаження призводить до скорочення обсягів «тіньових» операцій, тоді як його зростання підштовхує бізнес до ухилення від оподаткування, що відслідковуємо на рис. 2.2.

Основним наслідком надмірного податкового навантаження є уповільнення економічного зростання. Водночас негативні ефекти цим не обмежуються, податкова система України зберігає низку вразливостей, які створюють ризики для економічної та фінансової безпеки держави, зокрема це значні витрати на адміністрування: утримання ДПС є найбільшою статтею витрат, що належить до підпорядкування Міністерства фінансів України, зокрема на рис. 2.3 зображена динаміка витрат державного бюджету належних до ДПС.



Рисунок 2.3 – Витрат державного бюджету на фінансування Державної податкової служби України за 2020–2024 рр., млрд грн

Джерело: складено автором на основі [42]

За період 2020–2024 рр. видатки на утримання ДПС зросли на 65 %, досягнувши 13 млрд грн, що ставить під сумнів ефективність використання бюджетних коштів. На рис. 2.4 зображена структура витрат, що відносяться до ДПС у період з 2020 по 2024 рік.

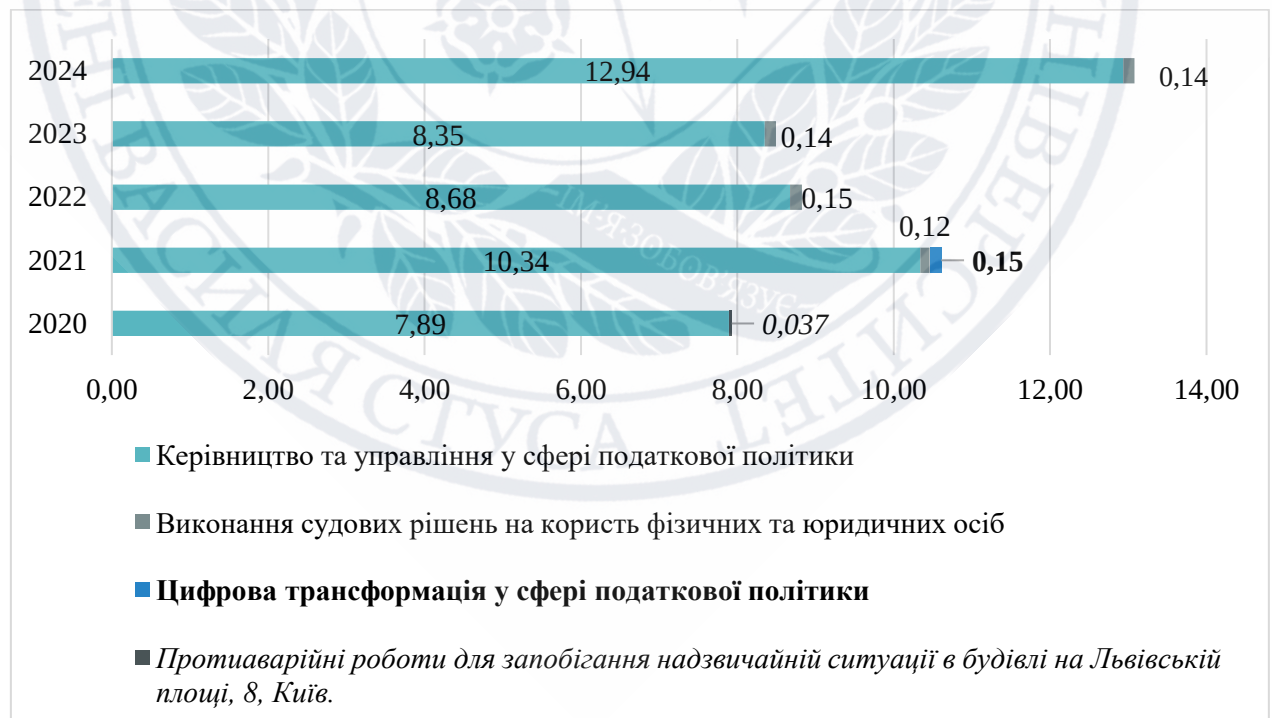


Рисунок 2.4 – Структура витрат державного бюджету, належних до Державної податкової служби України за 2020–2024 рр, млрд грн.

Джерело: складено автором на основі [42]

Структура витрат державного бюджету, належних до Державної податкової служби України (див. рис. 2.4) свідчить про домінування витрат на управління (97,5–99,5 %), тоді як на цифрову трансформацію податкової політики у 2021 році було спрямовано лише 1,4 % (149,8 млн грн), причому у подальші роки дані про такі витрати відсутні.

Також недоліків нинішнього податкового адміністрування можемо віднести складність і високу трудомісткість податкового адміністрування. За даними дослідження Paying Taxes 2020 (PwC та Світовий банк), в Україні на підготовку та подання податкової звітності витрачається 327,5 години на рік проти 161 години в середньому по ЄС. За даними дослідження витрат платників податків на дотримання податкового законодавства (податковий комплаєнс) в Україні (TCCS) у 2023 році підприємства витрачали в середньому 74,4 людино-дня на дотримання податкових процедур, причому для великого бізнесу цей показник сягав 369 людино-днів, тоді як для малого – лише 35,7 дня.

У грошовому вимірі витрати бізнесу на дотримання податкового законодавства перевищують 100 тис. грн на рік. Для малих підприємств (з оборотом до 1 млн грн) вони сягають 31,7 тис. грн, що становить близько 3 % обороту, тоді як для великого бізнесу (понад 80 млн грн обороту) – близько 900 тис. грн, або менше 1 % від доходу. Відносний тягар податкового адміністрування найбільш відчутний саме для малого бізнесу, що стримує його розвиток та знижує загальний рівень підприємницької активності.

Таким чином, надмірний податковий тиск у поєднанні зі складністю адміністрування формує комплекс проблем, що гальмують економічний розвиток, стимулюють тінізацію та знижують інвестиційну привабливість України. У цих умовах цифрова трансформація податкового адміністрування виступає одним із ключових напрямів модернізації податкової системи, адже значну частину перелічених проблем можна мінімізувати завдяки покращенню цифровізації у сфері податкового адміністрування, що забезпечить прозорість процесів, зниження витрат на адміністрування,

удосконалення механізмів податкового контролю та підвищення рівня довіри між платниками і державою.

2.2 Оцінка рівня тіньової економіки та потенціал детінізації через цифрову трансформацію фіскального простору

Тіньова економіка залишається однією з найскладніших проблем сучасного розвитку України, адже вона суттєво підриває фінансову стабільність держави, зменшує податкові надходження та негативно впливає на інвестиційний клімат. Одним із ключових чинників, що сприяють її поширенню, є недосконалість податкової системи: надмірне податкове навантаження, складність адміністрування, часті зміни законодавства та недостатній рівень довіри до контролюючих органів.

У межах дослідження зроблено припущення про наявність зв'язку між обсягом готівкових коштів та масштабами тіньового сектору, оскільки тіньова економіка тісно пов'язана з використанням готівки, адже вона забезпечує анонімність трансакцій та ускладнює їх відстеження. Водночас очевидно, що не вся готівка використовується у тіньових операціях, проте згідно попередніх досліджень випливає, що за умови збільшення готівкових коштів, випущених в обіг на 1 млрд грн, рівень тіньової економіки зменшиться в середньому на 2,4 % [59].

Спираючись на такі висновки, застосовуватимемо монетарний метод розрахунку рівня тіньової економіки ($M0/VBP$), який базується на співвідношенні монетарної бази (готівка та резерви банків у Національному банку України, $M0$) до Валової доданої вартості (VBP у поточних цінах, VBP).

Таблиця 2.2 – Вихідні дані для розрахунку рівня тіньової економіки

Рік	Валова додана вартість у поточних цінах, млрд грн (VBP)	Готівкові кошти в обігу поза депозитними корпораціями, млрд грн (M0)	Рівень тіньової економіки ($M0/VBP$)
1	2	3	4
2020	1310,6	516,1	39,38 %
2021	1512,9	581,0	38,4 %
2022	1655,6	666,1	40,23 %

Продовження табл. 2.2

1	2	3	4
2023	1949,0	716,8	36,74 %
2024	2194,4	759,8	34,62 %

Джерело: складено автором на основі [43;44]

Водночас важливо враховувати, що метод M0/ВВП має індикативний характер і не відображає повного спектра тіньових процесів. Зниження показника може бути зумовлене не лише реальною детінізацією, а й зростанням фінансової інклюдії та переходом населення до безготівкових платежів, що зменшують обсяг готівки (M0) в обігу. Найвищий рівень тіньової економіки (40,23 %) зафіксовано у 2022 році. Це зростання є імовірним наслідком військової агресії, що спричинила зростання попиту на готівку як ліквідний актив в умовах підвищеної економічної невизначеності та кризових явищ, що стимулювало неформальні розрахунки. Незважаючи на кризовий сплеск, загальна тенденція в останні роки вказує на зменшення частки готівкового компонента тіньової економіки відносно ВВП, що може свідчити про вплив цифровізації фінансової сфери, поширення безготівкових розрахунків і підвищення прозорості економічних операцій.

Попри це на сучасному етапі розвитку української економіки тіньовий сектор продовжує залишатися одним із найскладніших викликів для державної фінансової системи. Його масштаб негативно впливає на макроекономічну стабільність, обмежує надходження до бюджету, знижує можливості держави у фінансуванні соціальних програм, оборони та інфраструктурних проєктів. Тінізація господарської діяльності також підриває конкурентоспроможність бізнесу, адже чесні платники податків опиняються у гірших умовах порівняно з тими, хто уникає виконання своїх зобов'язань перед державою. Тіньова економіка спричиняє дефіцит бюджетних коштів для фінансування важливих державних видатків, низький рівень податкових надходжень, необхідність підвищення ставок оподаткування, що створює додаткові труднощі для легальної підприємницької діяльності. До того ж,

тіньова економіка супроводжується витоком капіталів за кордон, розвитком корупції та порушенням правопорядку.

Згідно з дослідженням, проведеним фахівцями Інституту соціально-економічної трансформації, CASE-Україна, Економічної експертної платформи та Центром міжнародного приватного підприємництва (CIPE) у 2024 році [45], втрати державного бюджету від схем тіньової економіки сягнули 353,5–568 млрд грн, що є величезними сумами, які могли б бути спрямовані безпосередньо на підтримку війська, модернізацію економіки та соціальні програми. Найбільшими джерелами таких втрат залишаються схеми з виплатами заробітної плати в «конвертах» (115–230 млрд грн щороку), а також контрабанда та сірий імпорт, що завдають шкоди бюджету на рівні 120–167 млрд грн щорічно.

У рамках дослідження проаналізовано дані щодо основних схем мінімізації податків і виконано розрахунки недонадходжень до бюджету. Набір інструментів ухилення від оподаткування в Україні здебільшого відповідає міжнародним практикам і передбачає, зокрема: порушення митних правил та контрабанду (маніпуляції з митною вартістю, перерваний транзит, схеми з поштовими пересилками, «піджаки»); розкрадання ПДВ (незаконне відшкодування при експорті, фіктивне підприємництво, «каруселі», «скрутки»); контрафакт; виведення прибутку в «податкові гавані» («офшори»); схеми з оподаткуванням нерухомості; тіньові заробітні плати; приховування обсягів продажу (спотворення бази оподаткування); зловживання пільгами та спеціальними режимами; неофіційне підприємництво та діяльність без реєстрації [45].

Проблема ухилення від оподаткування має комплексний характер. Вона формується під впливом адміністративних бар'єрів, частих змін податкового законодавства, надмірного податкового навантаження, а також низької довіри бізнесу до контролюючих органів. Усе це створює сприятливі умови для поширення тіньових схем, коли підприємці шукають способи мінімізувати свої податкові зобов'язання поза правовим полем.

Водночас протягом останніх років Україна поступово здійснює цифрову трансформацію фіскального простору, яка покликана не лише модернізувати адміністрування податків, а й стати ефективним інструментом боротьби з тінізацією економіки. Запровадження таких інноваційних рішень, як Система електронного адміністрування ПДВ (далі – СЕА ПДВ), Єдиний реєстр податкових накладних, система моніторингу ризиків (далі – СМКОР), Система обліку даних реєстраторів розрахункових операцій (далі – СОД РРО), впровадження електронного аудиту і SAF-T UA, а також електронні сервіси для платників податків стало суттєвим кроком уперед. Ці інструменти дозволили автоматизувати процеси перевірки, унеможливити фальсифікації документів і підвищити рівень прозорості.

Варто зазначити, що впровадження цифрових технологій у фіскальну сферу – це не лише технічна зміна, а поступовий перехід до нової філософії взаємодії держави та платника податків. Вона базується на принципах відкритості, зручності та довіри. Якщо раніше процес сплати податків асоціювався з бюрократією, довгими чергами й ризиком корупційних контактів, то сьогодні все більше громадян і підприємців користуються електронними кабінетами (див. рис. 2.5), подають онлайн-декларації, спілкуються з представниками податкових органів через цифрові платформи.



Рисунок 2.5 – Динаміка кількості користувачів електронних сервіс ДПС за 2020–2024 рр.

Джерело: складено автором на основі [46 – 51]

Рисунок демонструє стійке й суттєве зростання кількості користувачів електронних сервісів ДПС, найбільший приріст спостерігається в збільшенні кількості користувачів Електронного кабінету платника податків вдвічі: від 2,6 млн до 5,3 млн користувачів. Аудиторія «InfoTAX» також зростає – з 12 тис. до 93,5 тис. Таке щорічне збільшення показників свідчить про активну цифровізацію податкового адміністрування, зростання довіри до онлайн-сервісів.

Важливою складовою цього процесу є активне впровадження РРО та ПРРО, що можна відслідкувати на рис. 2.6, які забезпечують фіскалізацію розрахункових операцій, дають змогу відстежувати реальний обсяг продажів і таким чином зменшують можливості для ухилення від оподаткування.

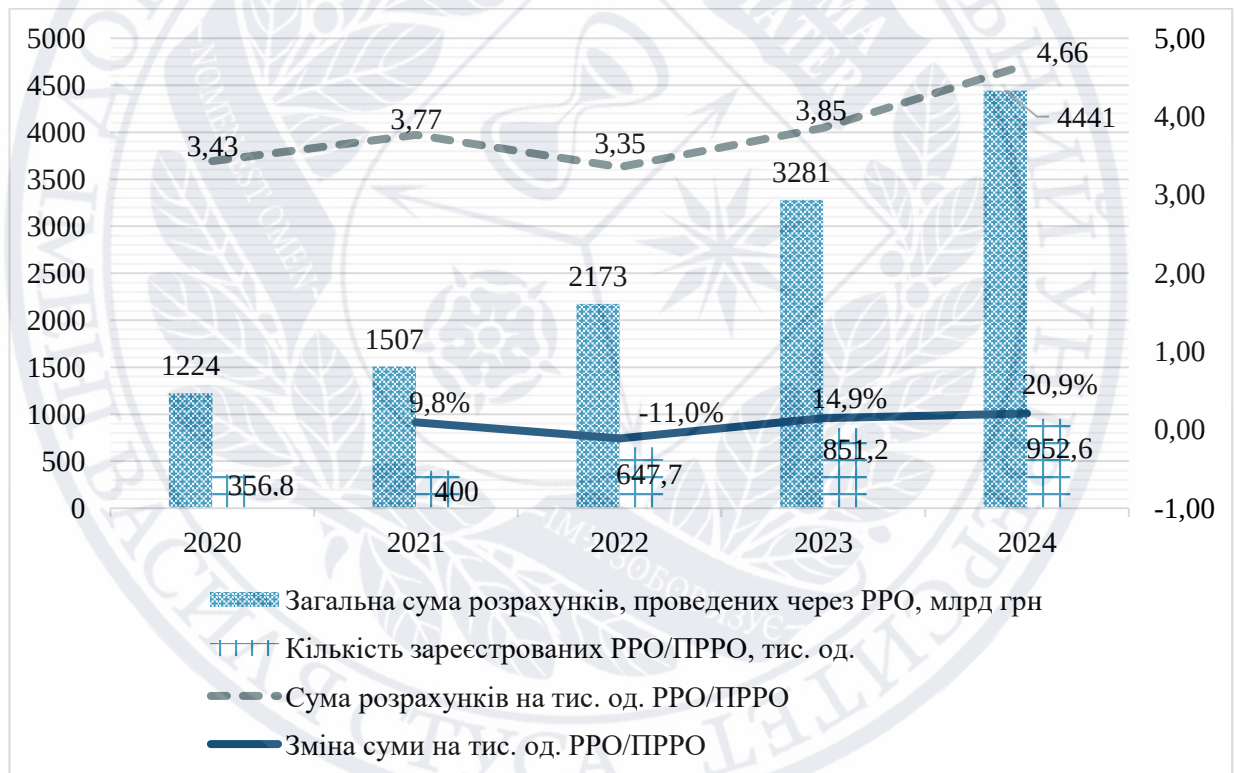


Рисунок 2.6 – Динаміка використання реєстраторів розрахункових операцій (РРО/ПРРО) в Україні у 2020–2024 рр.

Джерело: складено автором на основі [46 – 51]

У 2020–2024 рр. в Україні спостерігається стале зростання обсягів розрахунків, проведених через РРО/ПРРО, що свідчить про активну цифровізацію фінансового контролю. Загальна сума операцій зросла з 1,2 трлн

грн до 4,4 трлн грн, а кількість зареєстрованих пристроїв – із 356,8 до 952,6 тис. одиниць. Після короткочасного спаду у 2022 р. середня сума операцій на один РРО/ПРРО відновилася і в 2024 р. сягнула 4,66 млрд грн. Це свідчить про підвищення прозорості бізнес-операцій, зменшення обігу «тіньової» готівки та зростання довіри до електронних фіскальних інструментів. Загалом позитивна динаміка підтверджує ефективність упровадження ПРРО як важливого елемента цифровізації податкового адміністрування та детінізації економіки.

Попри такі позитивні зміни, ці результати демонструють не лише зростання прозорості, а й те що детінізаційний потенціал України ще є значним і охоплює не лише класичні сектори нелегальної діяльності, але й глибинні фінансові механізми ухилення від оподаткування. Саме тому подальший розвиток фіскального контролю має спиратися не лише на масштаби цифровізації, а й на якість її застосування. У цьому контексті особливо важливу роль виконує Система обліку даних РРО (далі – СОД РРО), яка сьогодні є єдиним в Україні джерелом повної інформації про всі розрахункові операції суб'єктів господарювання – у розрізі видів діяльності, податків, товарних груп і форматів розрахунків [52]. СОД РРО забезпечує автоматизоване надходження копій фіскальних чеків, дозволяє аналізувати наявність обов'язкових реквізитів, контроль відповідності цін законодавству, зіставлення даних розрахункових документів з іншими видами звітності. Така інформація активно використовується ДПС у щоденній аналітичній та контрольно-перевірочній роботі, зокрема щодо суб'єктів, які:

- декларують виторг, нижчий за мінімальні витрати на утримання господарських об'єктів;
- здійснюють реалізацію підакцизної продукції (алкогольні напої) за цінами нижчими встановлених мінімальних роздрібних цін;
- мають розбіжності між даними РРО/ПРРО та іншими формами звітності [53].

Правова позиція Верховного Суду (постанова від 07.08.2025 у справі № 280/6835/23) підтвердила: дані СОД РРО є належним і самодостатнім

джерелом податкової інформації для фактичних перевірок [54]. Контролюючі органи мають право використовувати електронні копії розрахункових документів, дані про застосування РРО/ПРРО чи іншу інформацію з СОД РРО для формування висновків щодо дотримання порядку проведення розрахунків за увесь період перевірки.

У зв'язку з цим особливого значення набуває ризик-орієнтований підхід до податкових перевірок. Саме концентрація зусиль на суб'єктах із високими ризиками, визначеними на основі великих масивів даних СОД РРО, забезпечує контроль там, де він справді необхідний, без надмірного втручання у роботу сумлінного бізнесу. Водночас застосування інструментів прозорості, зокрема боді-камер під час фактичних перевірок, посилює довіру до податкових органів та мінімізує конфліктні ситуації, це один із елементів цифровізації, який на пряму впливає на легітимність дій контролюючих органів і сприйняття перевірок суспільством.

Такі результати є підґрунтям для розробки комплексної державної стратегії детінізації, яка має поєднати посилення фінансового контролю, цифровізацію фіскальних процесів і стимулювання добровільної легалізації бізнесу. У цьому контексті важливим кроком є адаптація податкового законодавства до сучасних технологічних реалій, зокрема з урахуванням можливостей штучного інтелекту, блокчейну та автоматизованого аналізу даних. Використання цих технологій сприятиме не лише ефективнішому контролю за податковими надходженнями, а й забезпечить прозорість, достовірність та незмінність фінансової інформації, що є ключовою умовою ефективної детінізації економіки.

2.3 Оцінка ефективності електронних сервісів для платників податків у зниженні податкового ухилення

В умовах глобальної цифрової трансформації суспільства електронне урядування поступово перетворюється на невід'ємний елемент сучасної моделі державного управління. Саме завдяки впровадженню цифрових

інструментів Україна отримує змогу підвищувати прозорість своєї економіки, знижувати рівень тінізації та забезпечувати ефективне адміністрування податків.

Цифрова зрілість держави визначає її конкурентоспроможність, здатність ефективно реагувати на виклики часу та забезпечувати належне адміністрування публічних фінансів. Одним із найавторитетніших міжнародних показників, який використовується для оцінки рівня цифрового розвитку урядів, є Індекс розвитку електронного урядування (E-Government Development Index, далі – EGDІ), розроблений Організацією Об’єднаних Націй у межах регулярного звіту United Nations E-Government Survey, який охоплює всі 193 держави-члени ООН [55].

При цьому, показник EGDІ дає змогу виміряти не лише рівень технологічного забезпечення управлінських процесів, а й здатність держави забезпечити інклюзивність, доступність і прозорість цифрових послуг. При цьому важливо наголосити, що EGDІ не є абсолютною мірою цифрового розвитку, а порівнює держави між собою, демонструючи рейтинг ефективності урядів у використанні ІКТ для публічного управління відносно один одного.

Показник EGDІ є інтегральним і розраховується як середньозважене значення трьох нормалізованих субіндексів:

- індекс онлайн-послуг (OSI), який оцінює обсяг і якість надання послуг через Інтернет;
- індекс телекомунікаційної інфраструктури (ТІІ), що характеризує рівень розвитку інформаційних мереж;
- індекс людського капіталу (НСІ), який вимірює рівень освіти, цифрової грамотності та залучення громадян до інформаційного суспільства.

Таким чином, EGDІ є комплексним показником цифрової спроможності держави, що поєднує технологічні, соціальні та управлінські складники, динаміка якого зображена на рис 2.7.

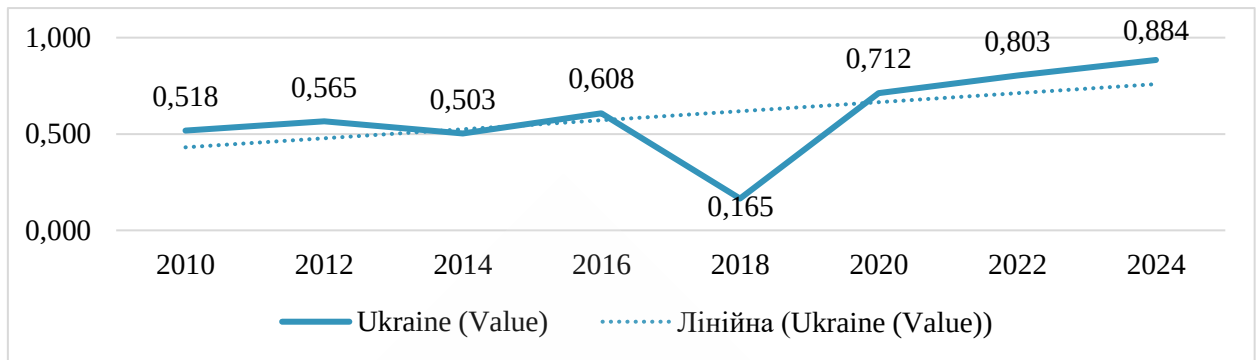


Рисунок 2.7 – Динаміка показника Індексу розвитку електронного урядування України за 2010–2024 pp. (E-Government Development Index)

Джерело: складено автором на основі [56]

Аналіз динаміки EGDI в Україні свідчить про значне посилення цифрової спроможності державного сектору. За період із 2010 по 2024 рік Україна пройшла шлях від 54-го місця з індексом 0,518 до 30-го місця із значенням 0,884. Найпомітніший прорив відбувся після 2018 року, коли держава почала активно впроваджувати комплексні реформи цифрового врядування, зокрема запуск порталу та мобільного застосунку «Дія», модернізацію Електронного кабінету платника податків, розвиток систем е-аудиту, впровадження формату SAF-T UA та масштабне оновлення інформаційних систем податкової служби. За результатами міжнародного дослідження United Nations E-Government Survey 2024, Україна посіла 30-те місце серед 193 країн світу, демонструючи суттєвий прогрес у розвитку електронних сервісів. У 2024 році Україна посіла перше місце у світі за рівнем залученості громадян (E-Participation Index) та п'яте місце за Online Service Index, тоді як у 2018 році займала лише 102-гу позицію. Така динаміка свідчить не лише про кількісне розширення державних онлайн-послуг, а й показує якісну зміну способу взаємодії між державою та громадянами, що є результатом комплексної політики уряду у питаннях цифрової трансформації.

Зростання EGDI має не лише символічне значення у міжнародних рейтингах, а й безпосередній фінансовий ефект, адже покращення якості електронного урядування позитивно впливає на адміністрування податків,

зменшує рівень тіньової економіки та стимулює зростання бюджетних надходжень. Для перевірки цього взаємозв'язку проведено регресійний аналіз, метою якого було визначити, наскільки цифровізація впливає на рівень податкових надходжень в Україні.

У межах дослідження побудовано кореляційно-регресійну модель, де залежною змінною виступають податкові надходження (У, млрд грн), а незалежними – кількість зареєстрованих РРО/ПРРО (Х1, тис. од.) та кількість користувачів Електронного кабінету платника податків (Х2, тис. од.). Обрані показники безпосередньо відображають ключові напрями цифровізації податкового адміністрування, що впливають на формування доходів бюджету. Кількість РРО/ПРРО характеризує рівень фіскалізації розрахунків і прозорість виручки, тоді як кількість користувачів Електронного кабінету платника податків показує ступінь цифрової взаємодії платників із ДПС, ці змінні дають змогу комплексно оцінити, як цифрові інструменти сприяють зростанню податкових надходжень, тому їх використання в кореляційно-регресійній моделі є обґрунтованим та методично доцільним.

Для побудови моделі були використані дані наведені в табл. 2.3.

Таблиця 2.3 – Вихідні дані для розрахунку кореляційно-регресійної моделі

Роки	У, млрд грн	Х1, тис. од.	Х2, тис. од.
2020	1336,7	356,8	2600
2021	1453,8	400	3500
2022	1343,2	647,7	4000
2023	1638,1	851,2	4600
2024	2088,3	952,6	5300

Джерело: складено автором на основі [42; 46 – 51]

Таблиця 2.4 – Регресійна статистика

Множинний R	0,85043
R-квадрат	0,72324
Нормований R-квадрат	0,44648
Стандартна похибка	233,08102
Спостереження	5

Джерело: складено автором за допомогою Excel

Результати дисперсійного аналізу (ANOVA) наведені у таблиці 2.5.

Таблиця 2.5 – Результати дисперсійного аналізу (ANOVA)

ANOVA	df	SS	MS	F	Статистична значущість F
Регресія	2	283943,0	141971,5	2,617	0,0276
Похибка регресії	2	108653,5	54326,7		
Загальний ефект	4	392596,5			

Джерело: складено автором за допомогою Excel

Дисперсійний аналіз (ANOVA) підтвердив статистичну значущість моделі ($F = 2,617$, $p = 0,055$). Оскільки рівень значущості ($\alpha 0,0276$) є меншим за 0,05, модель є кращою за випадковий прогноз, а незалежні зміни мають ненульовий вплив на залежну змінну – податкові надходження.

Регресійна модель демонструє високу пояснювальну здатність, пояснюючи 72,3 % варіації залежної змінної податкові надходження ($R^2 = 0,72324$). Це вказує на сильний зв'язок між залежною та незалежними змінними.

Таблиця 2.6 – Результати дисперсійного аналізу

Показ-ники	Коефіцієнти	Стандартна похибка	t-статистика	P-значення	Нижні 95 %	Верхні 95 %
У-перетин	503,64	715,98	0,7	0,055	-2576,98	3584,26
X1	-0,11	1,58	-0,06	0,95	-6,93	6,72
X2	0,28	0,41	0,69	0,56	-1,47	2,03

Джерело: складено автором за допомогою Excel

Отримане рівняння має вигляд:

$$Y = 503,64 - 0,11X_1 + 0,28X_2, \quad (2.1)$$

Де Y – податкові надходження, млрд грн,

X_1 – кількість зареєстрованих РРО/ПРРО, тис. од.,

X_2 – кількість користувачів Електронного кабінету платника податків, тис. од.

Інтерпретація результатів свідчить, що збільшення кількості користувачів Електронного кабінету платника податків на одну тисячу осіб

асоціюється зі зростанням податкових надходжень приблизно на 0,28 млрд грн. Така залежність пояснюється підвищенням добровільності декларування, зменшенням кількості технічних помилок, спрощенням процедур звітування та зниженням адміністративного навантаження як на платників, так і на податкові органи. У свою чергу, показник РРО/ПРРО має негативний знак коефіцієнта, що може свідчити про тимчасовий структурний ефект: у період розширення сфери фіскалізації малий бізнес, який працює у низькомаржинальних сегментах, демонструє нижчі показники податкових надходжень. Однак у середньо- та довгостроковій перспективі впровадження РРО/ПРРО, навпаки, сприяє детінізації готівкових розрахунків і формуванню більш прозорого ринку. При цьому константа моделі свідчить, що за гіпотетичної відсутності користувачів електронного кабінету, РРО/ПРРО (коли змінна дорівнює нулю), прогнозований обсяг податкових надходжень становив би 503,64 млрд грн.

Тенденція залишається очевидною, розвиток цифрових інструментів адміністрування прямо корелює зі зростанням податкових надходжень. Зміцнення інформаційної інфраструктури, розширення сервісів електронної звітності, автоматизація перевірок та обмін даними між державними органами створюють сприятливе середовище для підвищення фіскальної ефективності.

Отже, проведений аналіз підтверджує, що цифровізація податкового адміністрування виступає не лише технічним, а й економічним чинником зростання. Вона забезпечує скорочення витрат часу й ресурсів, мінімізує людський фактор, підвищує рівень прозорості фінансових потоків та посилює контроль за дотриманням податкового законодавства. У комплексі це сприяє зміцненню фіскальної дисципліни, зниженню обсягів тіньової економіки та стабілізації бюджетної системи.

Однозначно, сам факт зростання кількості користувачів електронного кабінету чи кількості РРО/ПРРО не є прямою гарантією збільшення надходжень до держбюджету. Водночас світова практика показує, що цифровізація системи оподаткування сама по собі не гарантує підвищення

рівня податкових надходжень [58]. Її успіх значною мірою залежить від комплексу супутніх або, як їх ще називають, комплементарних факторів, які створюють сприятливе середовище для впровадження нових технологій, це поєднання технічних, організаційних, кадрових і управлінських передумов, які забезпечують стійкий ефект від цифрових реформ. При цьому до ключових умов ефективності цифровізації податкового адміністрування належать:

– *політичні та нормативно-правові умови* (йдеться про наявність послідовної державної політики у сфері електронного урядування. Успішне функціонування податкових інновацій потребує законодавчої бази, що підтримує розвиток електронних сервісів, визначає стандарти обміну даними, порядок ідентифікації користувачів, а також гарантує захист персональної інформації. Тому реформа податкового адміністрування має розглядатися як частина єдиної стратегії цифрового розвитку держави, а не як окремий технічний проєкт);

– *організаційні та процедурні аспекти* (перехід до цифрових форматів адміністрування вимагає не лише технічного оновлення, а й зміни самої логіки управління. Необхідно спростити процедури звітності, уніфікувати бази даних, скоротити ланцюги прийняття рішень, зменшити дублювання інформаційних потоків і ручну обробку документів);

– *технологічні передумови* (для ефективної роботи систем електронного звітування, онлайн-аудиту та РРО/ПРРО потрібен надійний Інтернет-зв'язок, стабільні серверні потужності та безпечне зберігання даних. У країнах із низьким рівнем цифрової інфраструктури навіть упровадження онлайн-подання звітності може не дати позитивного результату, а в окремих випадках – погіршити ситуацію через технічні збої);

– *людський капітал і компетентність кадрів* (не менш вагомою умовою є наявність підготовлених фахівців як у самій податковій службі, так і серед платників. Дослідження показують, що якість адміністрування безпосередньо залежить від досвіду, цифрових навичок і мотивації податківців. Якщо працівники не володіють сучасними інструментами

аналітики або не розуміють принципів роботи електронних систем, цифровізація зводиться до формального копіювання паперових процесів у електронному форматі. Водночас платники повинні мати мінімальний рівень цифрової грамотності, щоб ефективно користуватися послугами без додаткових витрат часу чи звернень до податкових консультантів);

– *фінансові ресурси та ІКТ-інвестиції* (підтримка сучасних електронних платформ, кіберзахист, модернізація баз даних, впровадження штучного інтелекту та аналітичних панелей потребують значних коштів, якщо держава не забезпечує стабільне фінансування ІКТ-сектору, навіть найкращі рішення втрачають ефективність через технічне старіння. Тому необхідно розглядати ІТ-витрати не як додаткове навантаження, а як інвестицію у фіскальну стабільність)

– *інституційна якість і доброчесність управління* (цифровізація не може бути результативною без належного рівня підзвітності, прозорості та боротьби з корупцією. Ефективність впровадження електронних систем прямо залежить від довіри громадян до державних інституцій. За високого рівня ефективності уряду (Government Effectiveness [60]) цифрові інновації не лише спрощують процеси, а й створюють нову якість управління – орієнтовану на результат, а не на контроль заради контролю. У протилежному випадку технології просто дублюють старі практики бюрократизму).

В Україні, попри лідерські позиції у світових рейтингах цифровізації, Державна податкова служба все ще стикається з низкою системних проблем. До них належать нарікання платників податків на низьку ефективність роботи інспекторів, обмежену якість консультацій, нестабільність електронних сервісів і більші витрати часу на взаємодію з податковими органами порівняно з країнами ЄС [57]. Тут варто сфокусуватись на питанні рівня довіри громадян та бізнесу до фіскальних органів, що у сучасних умовах цифрової трансформації є однією з ключових передумов ефективного функціонування електронних систем податкового адміністрування. Довіра суттєво впливає на готовність платників користуватися електронними сервісами, дотримуватися

податкової дисципліни та взаємодіяти з податковою службою без додаткових бар'єрів.

У Національній стратегії доходів (далі – Стратегія) до 2030 року питання підвищення довіри визначено одним із пріоритетних напрямів, що свідчить про розуміння державою важливості цього чинника [20]. У документі передбачено окремий напрям 4.2.1(b) – «Підвищення довіри громадськості та створення позитивного іміджу ДПС», що має стати одним із базових індикаторів успішності реалізації Стратегії. Водночас дані різних опитувань демонструють, що оцінка рівня довіри є неоднорідною. Якщо у дослідженні на які спирались при розробці Стратегії – Глобального опитування щодо оцінки діяльності у рамках проєкту міжнародної технічної допомоги «Шведсько-українське партнерство для сучасної та ефективної податкової служби – METS», фіксувались досить високі показники довіри до фіскальних органів в межах від 64 % до 75 % [61], то результати більш нових опитувань – зокрема, дослідження Світового банку (2024) та CASE Україна (2024), засвідчили більш стримані оцінки як з боку громадян, так і з боку бізнесу [62].

Зокрема, за даними звіту Світового банку «Україна: Дослідження витрат на дотримання податкового законодавства (податковий комплаєнс) у 2024 році», лише близько 8 % респондентів повністю погоджуються з тим, що податкові органи діють справедливо, тоді як майже половина має протилежну думку [63]. Опитування підприємців, проведене дослідницькою службою InfoSapiens на замовлення CASE Україна у листопаді-грудні 2024-го року [62], також показало, що у бізнес-середовищі сприйняття доброчесності та ефективності фіскальних органів залишається неоднозначним: понад половина підприємців вважають фіскальні органи неуспішними у боротьбі з ухиленням від сплати податків, а 43,7 % – переконані, що податківці зловживають своїми повноваженнями.

Такі результати не заперечують потребу у цифровізації, але підкреслюють, що технологічна модернізація може бути успішною лише за умови зміцнення інституційної довіри. Як було вище згадано, електронні

сервіси працюють ефективніше там, де платники впевнені у передбачуваності рішень податкової служби, у справедливості процедур та відсутності зловживань. У протилежному випадку цифрові інструменти сприймаються не як полегшення, а як додатковий ризик або формальність.

У цьому контексті особливо важливим є аналіз того, як держава вибудовує канали зворотного зв'язку з платниками та наскільки ефективно реагує на повідомлення про порушення. Одним із таких інструментів є сервіс «Пульс» Державної податкової служби – платформа оперативної фіксації скарг щодо неправомірних дій, бездіяльності та можливих корупційних проявів з боку працівників ДПС [64]. Динаміка його роботи за останні роки дозволяє оцінити не лише якість сервісного підходу, а й реальний стан інституційної довіри. Динаміка кількості звернень, зображена на рис. 2.8, демонструє поступове зменшення їх обсягів.

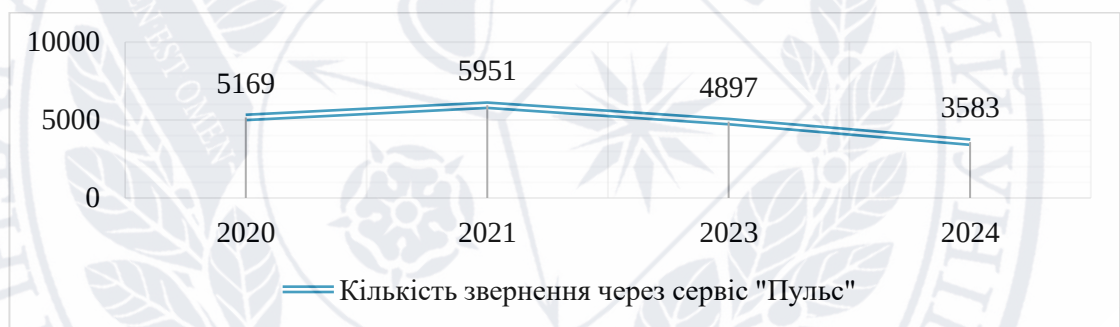


Рисунок 2.8 – Кількість звернень через сервіс «Пульс» 2020–2024 рр.*

*дані за 2022 рік – відсутні

Джерело: складено автором на основі [46 – 51]

Одночасно така динаміка має двояке трактування, адже зменшення кількості звернень може означати як покращення якості роботи ДПС і цифрових сервісів, так і певну «втому» або недовіру частини платників, які не вірять у результативність скарг. Порівняно невелика частка корупційної тематики (2020 рік – 4,4% звернень щодо можливих корупційних або пов'язаних з корупцією правопорушень, інших порушень вимог Закону України «Про запобігання корупції», вчинених працівниками органів ДПС; 2021 рік – 3,4 %, 2023 рік – 3,5%) теж не дає однозначної відповіді, це може бути як наслідком реального зниження корупції так і небажання заявників

відкрито повідомляти про такі факти. При цьому основну частку скарг складають питання роботи органів ДПС (48,7–61,9 %) та проблеми з поданням звітності, реєстрацією податкових накладних (19,6–30,4 %), щодо мінімізації сплати податків (4–14,4 %). Показники завершення розгляду звернень стабільно високі – 82–83 %, до того ж більшість звернень опрацьовується у строк до 3 днів. Окремо важливою є динаміка рівня задоволеності користувачів, яка є результатом опитування заявників у межах кроку «Валідація» з методологією Міністерства фінансів США у 2024 році, у 2023 році рівень задоволеності сервісом становить 71,6 %, а у 2024 році – 72,4 %. Незначне, але стабільне зростання свідчить про збереження довіри до сервісу, попри наявні проблеми у функціонуванні податкової системи загалом.

Отже, інституційні чинники, включно з рівнем довіри, зворотнім зв'язком, якістю персоналу та наявністю цифрової інфраструктури, формують середовище, у якому відбувається реалізація податкових реформ. Для комплексної оцінки їх впливу доцільно звернутися до результатів контрольної діяльності ДПС. Аналіз динаміки перевірок і донарахувань упродовж останніх років дозволить оцінити фактичну ефективність запроваджених інструментів і визначити ключові тенденції податкового контролю в умовах цифровізації. Власне динаміка результатів контрольної діяльності Державної податкової служби України протягом 2020–2024 років демонструє поступову зміну акцентів від кількості перевірок до їх ефективності, що свідчить про адаптацію контрольної роботи до нових умов — меншої кількості ручних процедур і більш широкого використання автоматизованих ризик-моделей.

Таблиця 2.7 – Структура результатів контрольної діяльності Державної податкової служби України протягом 2020–2024 років

Роки	2020	2021	2022	2023	2024
1	2	3	4	5	6
Проведено перевірок, тис.					
Планових	1 940	3 092	785	566	2 302
Позапланових	23 885	41 950	6 524	14 736	12 136
Фактичних	16 565	26 096	21 537	26 316	35 336
Всього	42 390	71 138	28 846	41 618	49 774
Темп приросту		67,8%	-59,5%	44,3%	19,6%

Продовження табл. 2.7

1	2	3	4	5	6
Донарахування, млн грн					
Планових	9 789	52 779,10	14 691,60	23 835,90	89 543,30
Позапланових	7 424,40	9 854,60	3 473	20 353,10	30 584,40
Фактичних	565	822	1 421,20	1 751,80	3 637,50
Всього	17 778,40	63 455,70	19 585,80	45 940,80	123 765,20
Темп приросту		256,9%	-69,1%	134,6%	169,4%
Сума донорахувань на 1 тис. перевірку, млн грн					
Планових	5,05	17,07	18,72	42,11	38,9
Позапланових	0,31	0,23	0,53	1,38	2,52
Фактичних	0,03	0,03	0,07	0,07	0,1
Всього	5,39	17,33	19,32	43,56	41,52
Темп приросту		221,5%	11,5%	125,5%	-4,7%

Джерело: складено автором на основі [46 – 51]

Як бачимо з таблиці, у 2022 році кількість перевірок суттєво скоротилася через воєнний стан та тимчасові мораторії на проведення частини контрольних перевірок, проте вже у 2023–2024 роках спостерігаємо поступове відновлення (див. рис. 2.9).



Рисунок 2.9 – Динаміка змін результатів контрольної діяльності Державної податкової служби України за 2020–2024 рр.

Джерело: складено автором на основі [46 – 51]

При цьому з рисунку чітко бачимо, що ефективність перевірок зростає

щорічно, при цьому якщо у 2020 році сума донарахувань на 1 тис. планових перевірок становила лише 5,05 млн грн, то у 2024 році цей показник збільшився майже у вісім разів – до 38,9 млн грн. Аналогічна тенденція спостерігається і за позаплановими перевірками: з 0,31 млн грн донарахувань у 2020 році до 2,52 млн грн у 2024 році. Це свідчить про якісну зміну підходів до відбору суб'єктів для перевірок, що стало можливим завдяки цифровим інструментам аналізу ризиків і автоматизованим системам обміну даними. Іншими словами, навіть за меншої кількості перевірок держава досягає більшого фіскального ефекту. Цифрові інструменти дозволили змістити акцент із кількісного підходу на аналітичну доцільність перевірок. Податкова служба отримала змогу зосередити увагу на платниках із найвищими показниками ризику, що підвищує фіскальну результативність і водночас знижує адміністративне навантаження на бізнес.

У цьому контексті цифровізація податкового адміністрування розглядається як механізм оптимізації контролю, який дозволяє концентрувати ресурси на найбільш ризикових платниках і уникати зайвого тиску на добросовісний бізнес. Логічним продовженням такого підходу є трансформація самої моделі документальних перевірок, які у найближчі роки зазнають істотних змін завдяки впровадженню стандартного аудиторського файлу SAF-T UA (далі – SAF-T UA) та розвитку електронного аудиту [65].

У межах реалізації Національної стратегії доходів до 2030 року важливим напрямом модернізації податкового контролю визначено цифровізацію контрольно-перевірочних процедур, зокрема впровадження електронного аудиту (E-audit). За визначенням ОЕСР, SAF-T створено з метою спрощення звітності, прискорення комунікації між платниками та контролюючими органами й підвищення якості податкового контролю [67]. Стандарт дає змогу перевіряти дотримання податкового законодавства у спосіб, що суттєво скорочує часові та адміністративні витрати як для бізнесу, так і для держави.

З погляду адміністрування податків SAF-T має низку істотних *переваг*:

- забезпечує повну відкритість обліку, що підвищує рівень податкової дисципліни та мінімізує можливості для маніпуляцій;
- дозволяє зменшити кількість виїзних перевірок, оскільки контролюючі органи отримують електронний доступ до детальних фінансових даних;
- прискорює валідизацію декларацій та відшкодування ПДВ завдяки можливості швидкого виявлення невідповідностей;
- створює передумови для аналітичної моделі контролю, де пріоритетом є зміст операцій, а не кількість паперових процедур [68].

Стандарт SAF-T уже застосовується в Польщі, Португалії, Румунії, Литві (за запитом), а також у низці інших держав ЄС – Франції, Німеччині, Нідерландах, Австрії, Фінляндії та Словенії, що підтверджує його відповідність сучасним вимогам податкового регулювання. В Україні упровадження електронного аудиту розпочалося з оприлюднення 30 листопада 2020 року Концепції впровадження електронного аудиту (е-аудиту) для платників податків Міністерством фінансів України. Документ передбачає поетапний перехід до використання стандартного аудиторського файлу SAF-T UA, адаптованого до українських облікових та податкових практик, що зображено на рис. 2.10.



Рисунок 2.10 – Поетапне впровадження обов'язку подання стандартного аудиторського файлу відповідно Концепції впровадження електронного аудиту (е-аудиту) для платників податків

Джерело: складено автором на основі [66]

SAF-T UA (Standard Audit File – Tax) є стандартизованим електронним форматом передавання бухгалтерських даних у формі структурованого XML-файлу. Він містить відомості про активи, зобов'язання, власний капітал, зміни фінансово-господарського стану, первинні документи, реєстри бухгалтерського обліку та показники фінансової звітності. Порядок надання таких даних визначено Податковим кодексом України (п. 85.2 ст. 85) та нормативними актами Міністерства фінансів України, що забезпечує правову визначеність процедур документального контролю. Формування окремих файлів за кожен рік перевірки та обов'язкове подання даних протягом двох робочих днів після запиту створюють єдину та передбачувану систему взаємодії між платником і ДПС.

Запровадження SAF-T UA забезпечує низку суттєвих переваг як для бізнесу, так і для держави. По-перше, стандартизація формату даних спрощує проведення документальних перевірок, мінімізуючи потребу у витребуванні додаткових документів. По-друге, аналіз ланцюга господарських операцій — від первинних документів до показників фінансової звітності — дозволяє оперативно виявляти порушення, подвійний облік або невідповідності між бухгалтерськими та податковими даними. По-третє, використання уніфікованих електронних файлів зменшує адміністративне навантаження на бізнес та скорочує витрати часу контролюючих органів, підвищуючи ресурсну ефективність системи.

Пілотне тестування SAF-T UA демонструє готовність платників до переходу на новий формат контролю. У 2025 році до тестування долучилися 41 платник, які подали 415 SAF-T-файлів [69]. Це дало ДПС можливість перевірити працездатність формату, виявити методологічні та технічні особливості, а також отримати практичні рекомендації від бізнесу. Надання роз'яснень щодо заповнення та валідації файлів, а також створення окремого інформаційного блоку для платників свідчать про налаштованість ДПС на діалог та партнерську взаємодію.

З фінансової точки зору SAF-T UA відіграє подвійну роль. З одного боку,

він підвищує якість контролю за формуванням податкових зобов'язань, дозволяючи точніше оцінювати податкову базу й попереджати втрати бюджету внаслідок прихованих операцій чи маніпуляцій із документами. З іншого боку, електронний аудит створює передумови для зниження витрат на адміністрування податків, підвищення добровільності сплати та формування довгострокового ефекту детінізації через зменшення можливостей для маніпуляцій.

Узагальнюючи, SAF-T UA є не лише технологічним інструментом, а й важливим структурним елементом нової моделі податкового контролю, що поєднує принципи прозорості, стандартизації та аналітичності. Його впровадження посилює спроможність держави забезпечувати податкову дисципліну, а бізнесу — зменшувати адміністративні ризики й підвищувати якість фінансової звітності. У перспективі повномасштабне застосування SAF-T UA здатне суттєво трансформувати систему документальних перевірок, забезпечивши її відповідність кращим міжнародним практикам та вимогам цифрової економіки.

Також важливим елементом цифрової інфраструктури податкового адміністрування в Україні є Загальнодоступний інформаційно-довідковий ресурс (далі – ЗІР) ДПС, який забезпечує платникам податків постійний доступ до актуальної та структурованої інформації [70]. Сервіс надає можливість оперативно знаходити відповіді в Базі знань, переглядати ставки податків і зборів, стежити за змінами законодавства, користуватися податковим календарем та отримувати консультації через чат Контакт-центру. Наявність функції оцінювання відповідей підвищує прозорість комунікації, а відображення середнього рівня задоволеності користувачів на головній сторінці формує зворотний зв'язок для ДПС. Доступність сервісу як у вебверсії, так і у мобільних додатках значно підсилює його практичне значення. Динаміка використання ЗІР підтверджує його зростаючу роль у взаємодії платників із податковою службою.

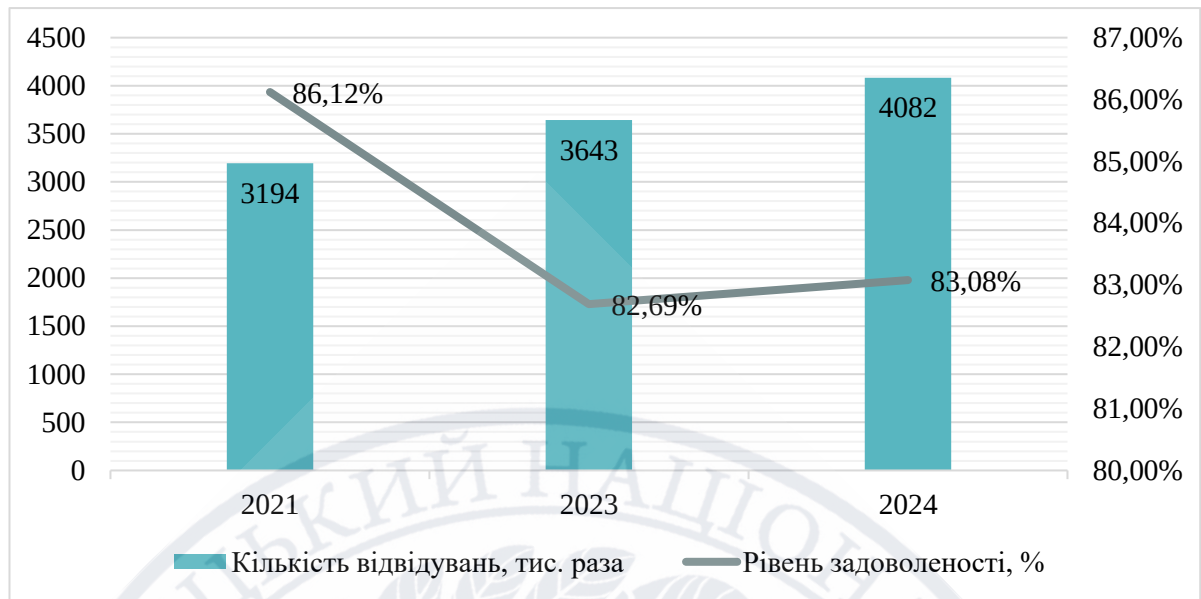


Рисунок 2.11 – Динаміка використання загальнодоступного інформаційно-довідкового ресурсу ДПС за 2021–2024 рр.*

*дані за 2022 рік відсутні

Джерело: складено автором на основі [46 – 51]

Прослідковуємо, що з роками цікавість та залученість до сервісу підвищується, при цьому рівень задоволеності залишається достатньо високим і перебуває в межах вище 80 %. Отримані показники свідчать, що ЗІР поступово стає ключовим каналом комунікації між податковими органами та платниками. Регулярне оновлення матеріалів, структурованість інформації та доступність консультацій сприяють підвищенню податкової дисципліни, зменшенню кількості помилок у звітності та формуванню довіри до податкової служби. У контексті цифрової трансформації ЗІР виконує функцію інструмента просвітництва та самостійної навігації платників у податковому законодавстві, що знижує інформаційні бар'єри й підсилює ефективність адміністрування.

Таким чином, систематичне зростання користування сервісом, стабільно високий рівень задоволеності та широке функціональне охоплення підтверджують, що ЗІР є важливою складовою у забезпеченні прозорості, доступності та цифровізації податкової системи України.

Висновок до розділу 2.

У межах дослідження здійснено комплексну оцінку цифрової трансформації Державної податкової служби України та її впливу на фінансову стабільність, прозорість економічних процесів і процес детінізації. Аналіз зміни податкового навантаження та реального ВВП, рівня податкового навантаження показав наявність чіткої залежності: підвищення фінансового навантаження корелює із підвищенням рівня тіньової діяльності. Виявлено, що максимальний рівень тіньової економіки за 2020–2024 рр. зафіксовано у 2022 році, що стало наслідком воєнної економічної невизначеності та зростання попиту на готівку.

Проведено детальний аналіз цифрових інструментів ДПС: зокрема, зафіксовано суттєве зростання сум операцій через РРО/ПРРО – від 1,2 трлн грн у 2020 р. до 4,4 трлн грн у 2024 р., а також збільшення кількості зареєстрованих пристроїв до 952,6 тис. одиниць. Середня сума операцій досягла 4,66 млрд грн у 2024-му, що демонструє зменшення обігу «тіньової» готівки та зростання довіри до фінансових інструментів. Показано динаміку приросту користувачів Електронного кабінету та сервісу InfoTAX. Вивчено тенденцію показника Індексу розвитку електронного урядування, що засвідчила значний прогрес цифрової спроможності України.

Розроблена кореляційно-регресійна модель унаочнила, що збільшення кількості користувачів Електронного кабінету платника податків на одну тисячу осіб асоціюється зі зростанням податкових надходжень приблизно на 0,28 млрд грн, водночас коефіцієнт для РРО/ПРРО має від’ємне значення, що може означати, що під час розширення фіскалізації малий бізнес із низькою рентабельністю тимчасово демонструє нижчі показники податкових надходжень. Константа моделі підтвердила: за умов нульових значень незалежних змінних прогнозований обсяг надходжень становив би 503,64 млрд грн. Результати доводять, що розвиток цифрових інструментів адміністрування прямо корелює зі зростанням податкових надходжень, зміцнення інформаційної інфраструктури, розширення сервісів електронної

звітності та обмін даними створюють сприятливе середовище для підвищення фіскальної ефективності.

Дані контрольної діяльності ДПС відображають підвищення ефективності перевірок завдяки цифровізації: сума донарахувань на 1 тис. планових перевірок зросла з 5,05 млн грн у 2020 р. до 38,9 млн грн у 2024 р., аналогічний приріст за позаплановими перевітками – від 0,31 млн грн до 2,52 млн грн. Це свідчить про перехід від кількісного контролю до ризик-орієнтованого підходу, можливого лише завдяки автоматизованим ризик-моделям та інтегрованим даним.

Також акцентовано на важливості інституційних чинників: довіри платників, якості обслуговування, стабільності та зручності сервісів, зокрема інформаційно-довідкового ресурсу – ЗІР, та здатності ДПС забезпечувати зворотний зв'язок через інструменти на кшталт сервісу «Пульс».

Підсумовуючи, цифровізація податкового адміністрування є потужним, але не автономним інструментом зміцнення фіскальної системи. Оскільки проблема ухилення від оподаткування має комплексний характер, її подолання потребує системного підходу, що поєднує правові, організаційні, технологічні та інституційні механізми. Цифрова трансформація забезпечує прозорість фінансових операцій, детінізацію готівкових розрахунків, підвищення ефективності контролю та приріст надходжень, проте її результативність залежить від технічних, організаційних, кадрових та управлінських передумов.

У цьому контексті подальша частина дослідження буде присвячена розробленню концепції удосконалення цифрової трансформації податкового адміністрування як інструменту протидії тіньовій економіці та забезпечення сталого розвитку фіскального простору.

РОЗДІЛ 3

НАПРЯМИ РОЗВИТКУ ЦИФРОВОГО ФІСКАЛЬНОГО ПРОСТОРУ УКРАЇНИ ЯК ІНСТРУМЕНТУ БОРОТЬБИ З ТІНЬОВОЮ ЕКОНОМІКОЮ

3.1. Концепція удосконалення цифрового податкового адміністрування в контексті детінізації економіки

Диджиталізація фіскального простору сьогодні є стратегічно важливою для всіх учасників економічних і фінансових процесів. Сучасні зміни в системі державного управління визначають цифровізацію податкової системи одним із ключових напрямів реформ. Вона передбачає створення зручних електронних сервісів, автоматизацію нарахування та сплати податків, а також використання таких передових технологій, як штучний інтелект, Big Data та блокчейн, ці інструменти не лише спрощують адміністрування, але й допоможуть побудувати ефективну, прозору та гнучку податкову систему, що відповідає потребам суспільства, підвищити рівень дотримання податкових дисципліни, зменшити ухилення від сплати податків і мінімізувати корупційні ризики.

Водночас цифрова трансформація податкового адміністрування не може розглядатися як самоціль і не гарантує автоматичного зростання податкових надходжень чи скорочення тіньової економіки. Результат упровадження цифрових рішень визначається тим, у яке середовище вони вбудовуються: рівнем розвитку цифрової інфраструктури (якість інтернет-покриття, сучасні канали зв'язку), кадровим потенціалом та спроможністю податкових органів, цифровою грамотністю платників, ступенем довіри до державних інституцій, цей взаємозв'язок проілюстрований на рис. 3.1. Крім того, емпіричні дані, отримані в країнах Африки та Латинської Америки, свідчать про те, що цифровізація податків є найефективнішою в поєднанні з податковою освітою та політикою зміцнення інституцій [73]. Саме тому концепція удосконалення цифрової трансформації податкового адміністрування має враховувати не

лише технологічні, а й інституційні, організаційні, правові та соціальні чинники.

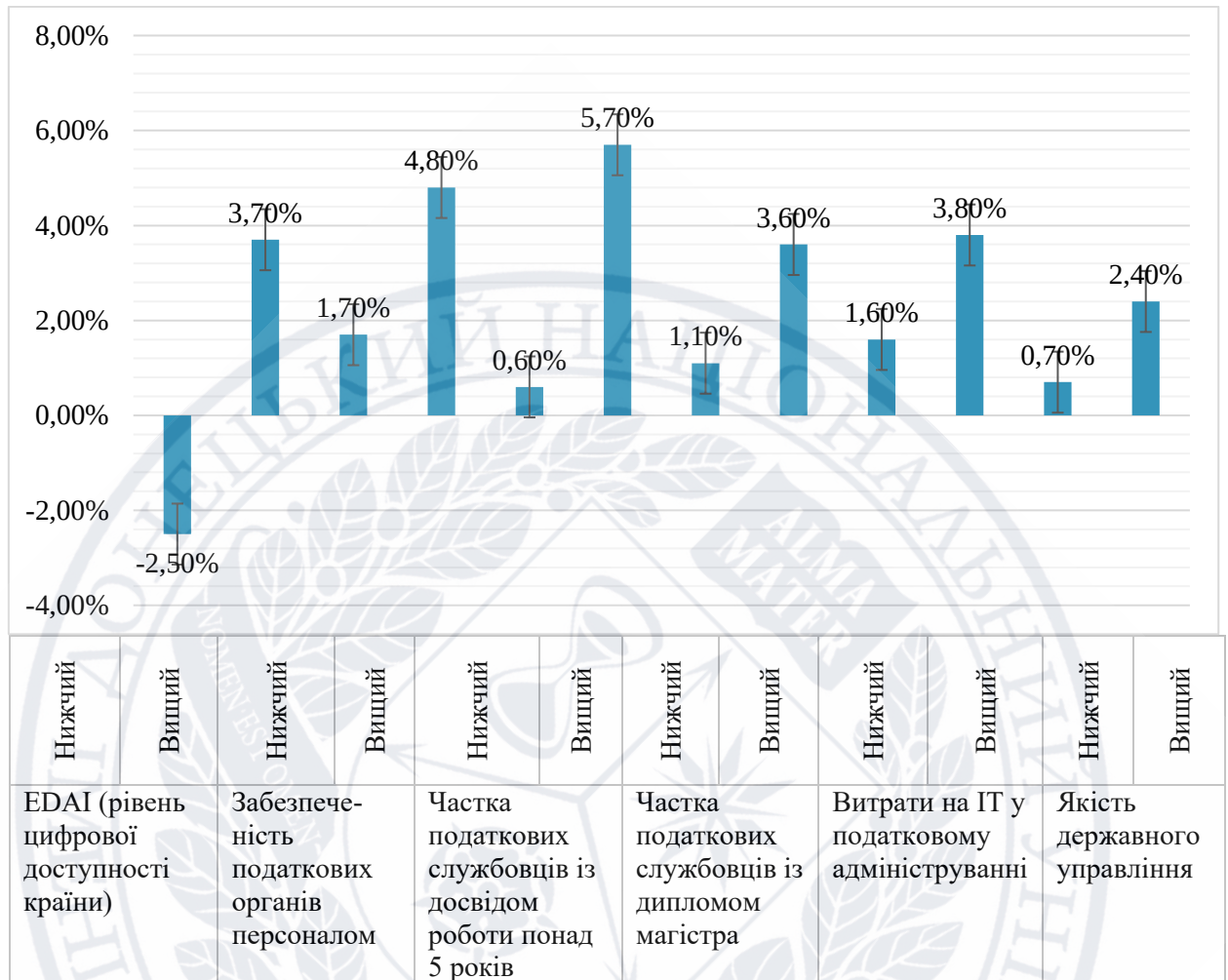


Рисунок 3.1 – Вплив впровадження цифрових технологій на податкові надходження (% від ВВП)

Джерело: побудовано автором за даними [58]

Діаграма наочно показує, як впровадження цифрових технологій впливає на податкові надходження (у % від ВВП) залежно від умов, у яких воно відбувається. Як бачимо, самих технологій недостатньо – результат залежить від того, наскільки країна готова до цифровізації. Наприклад, якщо рівень цифрової доступності низький (слабкий інтернет, відсутність сучасних систем зв'язку), очікуваний ефект може бути навіть негативним – до -2,5 % ВВП. Натомість за високого рівня інфраструктури податкові надходження зростають у середньому на 3,7 % ВВП. Щодо кадрового питання, відслідковуємо, що де податкові органи добре укомплектовані персоналом, а

більшість працівників мають досвід понад п'ять років, ефект цифровізації зростає до 5–6 % ВВП. Досвідчені фахівці краще працюють із новими системами й швидше реагують на ризики ухилення від податків. Не менш важливими є ІТ-інвестиції – країни, які вкладають більше у цифрову модернізацію податкових органів, отримують у середньому +3,8 % ВВП, тоді як без фінансування результат майже нульовий. Суттєвим показником є якість державного управління: там, де процеси прозорі та послідовні, впровадження електронних рішень забезпечує приріст близько 2,4 % ВВП, а за слабого управління ефект мінімальний.

Концептуальний підхід, покладений в основу цього дослідження, розглядається як цілісна система поглядів і методів, що дозволяє комплексно аналізувати процеси цифрової трансформації фіскального простору. Він включає мету, основні завдання, принципи, які враховуються під час формування політики цифрової трансформації, а також інструменти, завдяки яким запропонована модель може бути реалізована на практиці. Особливої актуальності цифровізація набуває в умовах війни, коли автоматизація, електронні сервіси та сучасні цифрові технології є не лише засобом підвищення ефективності адміністрування, а й ключовим чинником фінансової стабільності та післявоєнного відновлення економіки.

У цьому контексті концепцію удосконалення цифрової трансформації податкового адміністрування в Україні, що зображена на рис. 3.1, доцільно розглядати як стратегію, що поєднує технологічні інновації, управлінські рішення та належне правове забезпечення й спрямована на створення конкурентоспроможної податкової системи, здатної протидіяти тіньовій економіці та сприяти сталому розвитку країни. Обраний концептуальний підхід орієнтований на формування ефективного механізму детінізації економіки в Україні через розвиток цифрового фіскального простору.

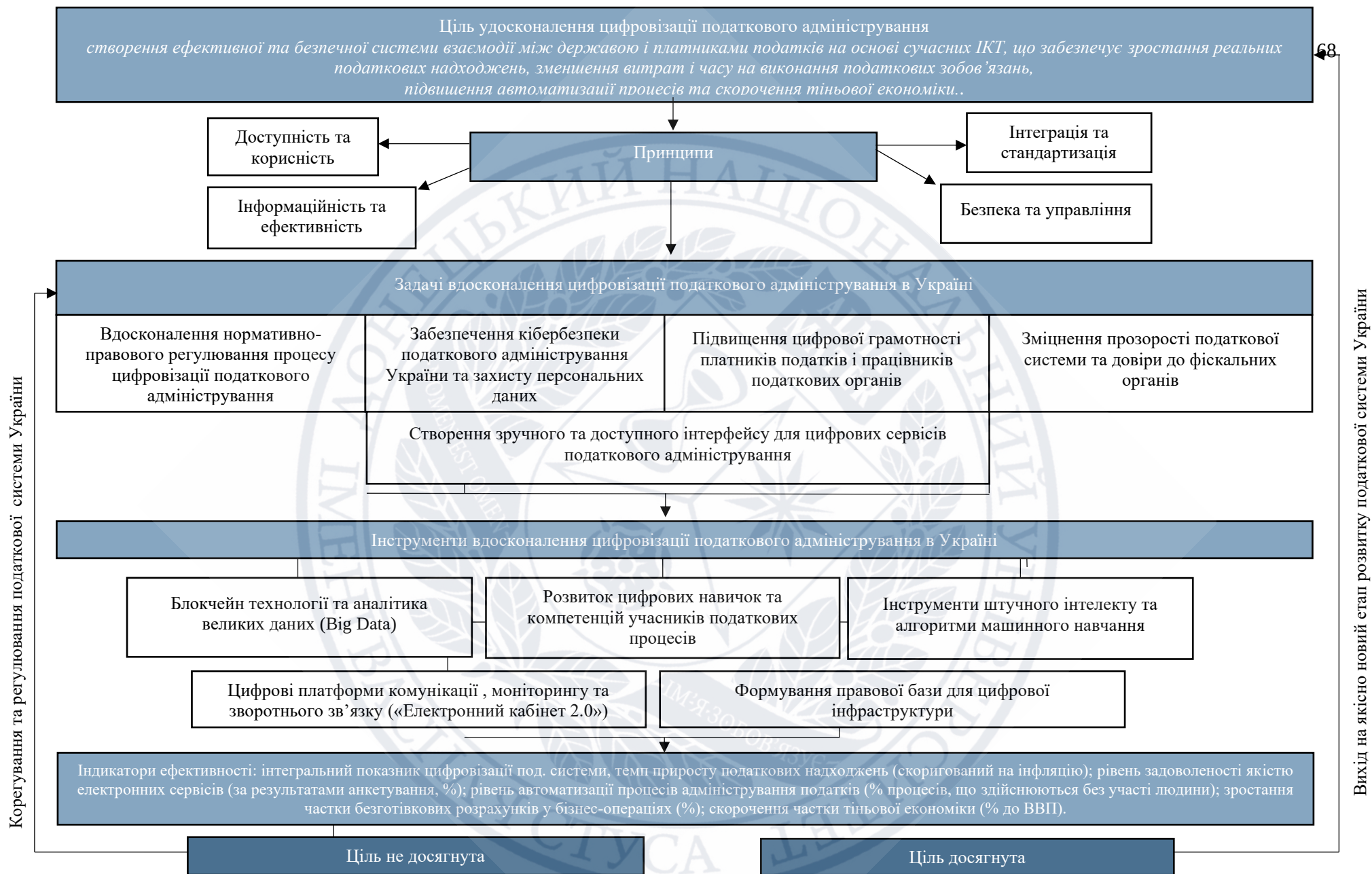


Рисунок 3.2 – Концепція удосконалення цифровізації податкового адміністрування

Джерело: власна розробка автора

Ціль моделі цифрової трансформації податкового адміністрування є створення ефективної та безпечної системи взаємодії між державою і платниками податків на основі сучасних інформаційно-комунікаційних технологій, що забезпечує зростання реальних податкових надходжень, зменшення витрат і часу на виконання податкових зобов'язань, підвищення автоматизації процесів та скорочення тіньової економіки. Досягнення поставленої мети можливе лише за умови послідовного вирішення низки завдань, серед яких ключовими є:

1) *удосконалення нормативно-правової бази* (податкове законодавство потребує гармонізації з міжнародними стандартами та практиками країн ЄС, йдеться не лише про спрощення адміністративних процедур, а й про створення правових передумов для інтеграції сучасних цифрових рішень у діяльність фіскальних органів).

2) *забезпечення кібербезпеки та захисту даних* (оскільки цифровізація передбачає широке використання електронних сервісів і платформ, важливим завданням стає створення системи кіберзахисту, здатної мінімізувати ризики втрати, викривлення чи незаконного доступу до даних, створення систем моніторингу та реагування, забезпечення конфіденційності інформації платників податків).

3) *підвищення цифрової грамотності* (цифрова трансформація можлива лише за умови готовності користувачів, як працівників податкових органів, так і платників податків, до ефективного використання нових інструментів, тому важливим є організація освітніх програм, тренінгів, надання консультацій та застосування інших форм навчання).

4) *зміцнення прозорості податкової системи та довіри до фіскальних органів* (відкритість податкових процесів, публікація статистики, чітке інформування громадян і бізнесу мають сприяти підвищенню довіри до державних інституцій).

5) *розвиток зручного інтерфейсу цифрових сервісів* (успішність цифровізації безпосередньо залежить від доступності сервісів: вони повинні

бути зрозумілими, функціональними та такими, що максимально спрощують комунікацію з податковими органами).

Дана модель враховує такі принципи, як, клієнтоорієнтованість та доступність, технологічна інтеграція та якість даних, інтелектуалізація та адаптивність, детальне пояснення яких доступне в табл. 3.1.

Таблиця 3.1 – Принципи концепції удосконалення цифрової трансформації податкового адміністрування

Напрямок	Принцип	Зміст
<i>Клієнтоорієнтованість та доступність</i>	Віддалений доступ	Забезпечення безперервного доступу до всіх електронних сервісів податкових органів у режимі 24/7 з будь-якого пристрою.
	Зручність використання	Інтуїтивно зрозумілий інтерфейс та гнучкі налаштування сервісів із урахуванням потреб різних груп користувачів (фізичні особи, бізнес, бухгалтерські служби).
	Digital by Default («Цифровий за замовчанням»)	Пріоритетне надання податкових послуг в електронному форматі з мінімізацією паперового документообігу.
<i>Технологічна інтеграція та якість даних</i>	Взаємосумісність	Автоматизований обмін даними між податковою системою та державними реєстрами (Мін'юст, ДМС, банківські установи) для оперативної перевірки та верифікації інформації.
	Інтеграція	Можливість прямої взаємодії з бухгалтерськими програмами та корпоративними інформаційними системами (ERP) для безпосереднього обміну даними.
	Надійність	Стабільність і висока якість програмно-технічних рішень, що забезпечують безперебійну роботу системи.
	Безпека даних	Захист конфіденційної інформації від несанкціонованого доступу та кіберзагроз.
<i>Інтелектуалізація та адаптивність</i>	Прийняття рішень на основі даних	Використання Big Data, штучного інтелекту та машинного навчання для аналізу транзакцій, прогнозування ризиків та цільового відбору об'єктів перевірки, ґрунтуючись на відгуках платників, міжнародних тенденціях.
	Гнучкість	Оперативне реагування системи на зміни законодавства та нові потреби користувачів.
	Постійне вдосконалення	Регулярна модернізація інформаційних систем і сервісів для забезпечення їх актуальності та розширення функціоналу.
	Універсальність	Здатність системи обробляти як стандартні, так і нетипові податкові ситуації в автоматизованому режимі.

Джерело: складено автором на основі [20 – 21]

Впровадження концепції цифрової трансформації податкового адміністрування в Україні передбачає використання широкого спектру сучасних технологій та організаційних рішень, які разом формують ефективну

цифрову інфраструктуру. Одним із ключових напрямів є застосування блокчейн-технологій, які забезпечують прозорість та незмінність даних. Наприклад, розподілені реєстри дозволяють фіксувати фінансові операції у вигляді, який неможливо змінити або сфальсифікувати, що суттєво підвищує довіру до електронних податкових сервісів. Потенційне використання блокчейну для реєстрації та обліку податкових накладних із ПДВ, суть якого в тому, що кожна накладна може бути записана як транзакція в розподіленому реєстрі, що в свою чергу унеможливорює задвоєння, підробку або зміну даних заднім числом, автоматично перевіряючи ланцюжок постачання та знижуючи рівень шахрайства з ПДВ.

Не менш важливим є використання аналітики великих даних (Big Data), обробка великих масивів інформації дає змогу податковим органам виявляти потенційно ризикові операції, прогнозувати податкові надходження та формувати більш точні моделі податкового контролю. Аналітичні системи обробляють мільйони даних для виявлення аномалій, нетипових для галузі чи конкретного підприємства, операцій (наприклад, різке збільшення закупівель без відповідного зростання продажів). Це дозволяє автоматично формувати профіль ризику і цілеспрямовано призначати аудиторські перевірки лише тим суб'єктам, де ймовірність порушення найвища, оптимізуючи при цьому аудиторську діяльність і скорочуючи ймовірність людських помилок у процесі адміністрування.

Застосування штучного інтелекту та алгоритмів машинного навчання відкриває нові можливості для автоматизації податкового контролю. Так, алгоритми можуть автоматично аналізувати фінансові потоки, виявляти аномальні транзакції та прогнозувати податкові надходження, автоматично аналізувати податкові декларації. Зокрема, якщо система виявляє невідповідності між податковою звітністю та даними, отриманими з інших джерел (банківські операції, митниця), вона зможе автоматично генерувати запит платнику про надання пояснень або сформувати акт камеральної перевірки. Також ШІ використовується для прогнозування податкових

надходжень, покращуючи планування бюджету, що не лише підвищить ефективність роботи фіскальних органів, а й зменшить адміністративне навантаження на працівників.

Серед інструментів, що безпосередньо взаємодіють із платниками податків, особливе значення мають цифрові платформи комунікації. В Україні вже функціонують такі сервіси, як «Електронний кабінет платника податків», який дозволяє подавати декларації, контролювати стан розрахунків із бюджетом та отримувати персоналізовані консультації онлайн, для підвищення оперативності комунікації широко застосовуються чат-бот «Infotax» та інформаційно-довідкова система ЗІР (Загальна інформаційно-довідкова система), які надають відповіді на запити платників та допомагають у пошуку актуальних роз'яснень законодавства. Проте сучасні тенденції цифровізації податкового адміністрування вимагають переходу від пасивних сервісів до інтелектуальних, клієнтоорієнтованих платформ, в цьому контексті пропонується реінжиніринг Електронного кабінету платника податків («Електронний кабінет 2.0»), що передбачає створення клієнтоорієнтованого цифрового середовища, у якому взаємодія між платником та податковим органом відбуватиметься у максимально автоматизованому та зручному форматі, концепція «Електронний кабінет 2.0» продемонстрована в табл. 3.2.

Таблиця 3.2 – Ключові елементи та очікувані ефекти концепції «Електронний кабінет 2.0»

Запропонований функціонал «Електронного кабінету 2.0»	Очікуваний результат / ефект
1	2
Клієнтоорієнтоване цифрове середовище	
Створення середовища, у якому взаємодія між платником і податковим органом відбувається в максимально автоматизованому та зручному форматі	Спрощення роботи з податками, зменшення адміністративного навантаження, підвищення задоволеності платників
Розширений функціонал сервісу	
Система не лише відображає інформацію про податкові зобов'язання та дозволяє подавати декларації, а й пропонує персоналізовані підказки, попередження про ризики, автоматично формує нагадування	Зменшення помилок, своєчасне виконання податкових обов'язків, підвищення рівня податкової дисципліни

Продовження табл. 3.2

1	2
Інтеграція з державними реєстрами та е-сервісами	
Інтеграція з іншими державними реєстрами та електронними сервісами, створення єдиного інформаційного простору для бізнесу та громадян	Зручність для користувачів, скорочення дублювання даних, зменшення адміністративних витрат, сприяння детінізації та зростанню довіри до ДПС
Моніторинг податкового обліку	
Відстеження стану податкового обліку платника, нагадування про строки подання звітності та сплати податків, попередження про потенційні порушення чи ризики	Запобігання простроченням і штрафам, своєчасна реакція на ризикові ситуації
Готові шаблони та персоналізація звітності	
Використання готових шаблонів і підказок, можливість персоналізації звітів під специфіку користувача або підприємства	Скорочення часу на підготовку звітності, зменшення кількості помилок, підвищення точності та актуальності даних
Модуль комунікації з ДПС	
Прямий канал комунікації між платником і податковою службою; отримання повідомлень про зміни в законодавстві, строки сплати податків, потенційні ризики; інтегровані чати та онлайн-консультації	Оперативні роз'яснення, підвищення прозорості взаємодії, зменшення потреби в особистих візитах до ДПС
Аналітичний блок та управління ризиками	
Використання алгоритмів для оцінки податкових ризиків і прогнозування потенційних проблем; аналіз фінансових потоків платника, порівняння з середньоринковими показниками, виявлення відхилень; формування рекомендацій щодо оптимізації податкових платежів	Раннє виявлення ризикових ситуацій, можливість уникнути помилок до їх виникнення, підвищення ефективності податкового контролю без надмірного тиску на добросовісних платників
Мобільність сервісу	
Повноцінний мобільний доступ: подання звітів, здійснення платежів, отримання сповіщень через смартфон або планшет	Гнучкість і зручність користування, особливо для підприємців, які часто перебувають поза офісом; формування культури цифрової взаємодії з податковими органами

Джерело: власна розробка автора

Тож, у перспективі «Електронний кабінет 2.0» можна розглядати як інструмент, що здатен перетворити податкове адміністрування з бюрократичної процедури на сервісну послугу, де головними принципами стануть прозорість, доступність, персоналізація та інноваційність. «Електронний кабінет 2.0» є не просто концепцією інструменту подачі звітності, а комплексним цифровим сервісом, який допомагає платнику діяти ефективно, своєчасно та безпечно.

Повертаючись до інструментів моделі, не менш важливим аспектом є формування надійної правової бази для цифрової інфраструктури, яка регламентує використання сучасних технологій, забезпечує легітимність операцій та гарантує захист прав платників податків. Така база включає закони та підзаконні акти, які регламентують електронні сервіси, обробку персональних даних, кібербезпеку та взаємодію з міжнародними стандартами.

Комплексне застосування вищезазначених інструментів доповнюється інформаційними кампаніями та заходами з розвитку цифрових навичок. Проведення вебінарів, онлайн-тренінгів, створення навчальних відеоматеріалів та консультацій сприяє підвищенню цифрової грамотності як працівників податкових органів, так і платників податків, формуючи стійку культуру користування цифровими сервісами.

В Україні вже сформовано розгалужену екосистему навчання в сфері GovTech, за даними GovTech Обсерваторії Київського центру урядових технологій функціонує щонайменше 22 спеціалізовані освітні ініціативи [78]. Уряд запровадив підхід до формування політики, заснований на даних, що забезпечує узгодженість розвитку цифрових навичок із національними економічними пріоритетами та потребами ринку праці. Запуск у січні 2020 року національної платформи Дія. Цифрова освіта та досягнення за менш ніж три роки цільового показника охоплення 6 млн українців програмами цифрової грамотності демонструють практичну результативність такого підходу. Наступним етапом стало переформатування проекту в національну едьютейнмент-платформу Дія. Освіта, яка безоплатно надає сучасні знання й навички в галузі технологій, роблячи акцент на цифровій грамотності, кібергігієні, концепції «навчання впродовж життя», а також upskilling і reskilling, що дає змогу опановувати нові професії або підвищувати кваліфікацію в поточній сфер. Сукупність цих ініціатив створює передумови для зменшення інформаційної асиметрії, підвищення довіри до електронних сервісів держави та, відповідно, для більш прозорого й ефективного податкового адміністрування. Тенденцію дієвості таких заходів

підтверджують і статистичні дані дослідження цифрових навичок українців, яке здійснено з ініціативи Міністерства цифрової трансформації України за підтримки швейцарсько-української програми EGAP, що виконується Фондом Східна Європа [74] (див. рис. 3.3).

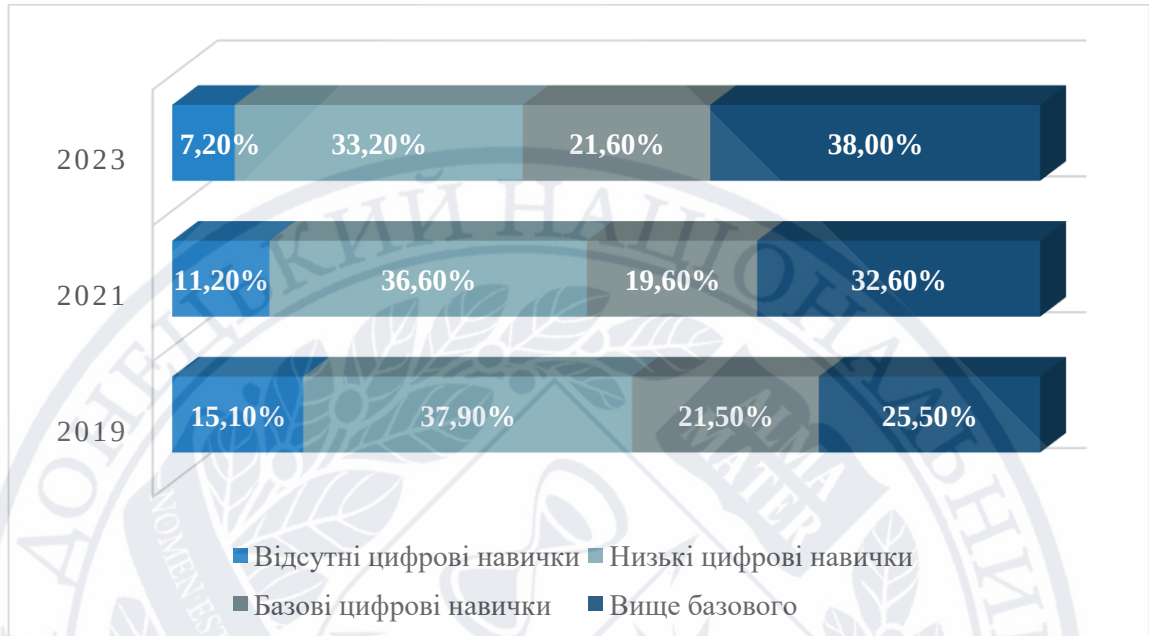


Рисунок 3.3 – Динаміка загального рівня цифрових навичок серед дорослого населення (18–70 років) за 2019–2023 рр.

Джерело: побудовано автором за даними [3]

Позитивна тенденція до збільшення частки населення із цифровими навичками вказує на сталий розвиток цифрової грамотності в країні. Окрім покращення кількісних показників, можна говорити про поглиблення цифрових вмінь. Тож, цільові освітні ініціативи у сфері цифрових навичок не лише формально реалізуються, а й призводять до відчутних зрушень у структурі цифрових компетентностей суспільства, створюючи більш сприятливе середовище для використання електронних сервісів.

Нарешті, ефективність цифровізації податкового адміністрування забезпечує система моніторингу та зворотного зв'язку, яка дозволяє відстежувати якість сервісів, реагувати на проблеми користувачів і постійно вдосконалювати інструменти цифровізації. Впровадження механізмів оцінки якості електронних сервісів користувачами (наприклад, анкетування в

Електронному кабінеті) дозволяє постійно вдосконалювати інструменти цифровізації на основі реального досвіду платників.

Таким чином, поєднання технологічних, організаційних та правових інструментів створює комплексну цифрову інфраструктуру, яка підвищує прозорість податкових процесів, зменшує тіньову економіку та сприяє зміцненню довіри платників до податкових органів.

3.2 Оцінка результативності цифрової трансформації податкового адміністрування в Україні на основі інтегрального показника

Для оцінки результативності цифрової трансформації податкового адміністрування в роботі використовується інтегральний показник ефективності цифровізації податкового адміністрування, розроблений автором у межах наукового дослідження для кількісної оцінки впливу цифрових трансформацій на результативність податкової системи та зменшення тіньової економіки. Показник побудовано як зважену суму нормованих компонентів, що відображають рівень оцифрування сервісів, динаміку податкових надходжень, часові витрати платників, зміни рівня тіньової економіки та рівень цифрової грамотності населення. Його розрахунок здійснюється за формулою (2.1):

$$ІЦ = \omega_1 E + \omega_2 T + \omega_3 B + \omega_4 D + \omega_5 G, \quad (3.1)$$

де ІЦ – інтегральний показник ефективності цифровізації податкового адміністрування;

Е – нормований показник частки оцифрування сервісів та послуг, що надаються ДПС;

Т – нормований показник темпів зростання податкових надходжень порівняно з попереднім роком;

В – нормований показник часових витрат підприємств на адміністрування податків;

D – нормований показник зміни рівня тіньової економіки;

G – нормований показник рівня цифрової грамотності населення;

$\omega_1, \omega_2, \omega_3, \omega_4, \omega_5$ – вагові коефіцієнти відповідних компонентів, для яких виконується умова $\sum_{i=1}^5 \omega_i = 1$. Інтегральний показник приймає значення в інтервалі від 0 до 1, де наближення до 1 свідчить про вищий рівень ефективності цифровізації.

Показник E характеризує частку оцифрування сервісів та послуг ДПС і вимірюється як частка від 0 до 1 (за даними ДПС рівень оцифрування становить близько 0,99, що означає оцифрування 99 % сервісів). Показник (T) відображає темп зростання податкових надходжень до зведеного бюджету порівняно з попереднім роком і нормується за мінімально-максимальним методом на основі даних за 2022–2024 рр., згідно формули 2.2, так само нормується й показник (D) , який характеризує напрям і величину зміни рівня тіньової економіки (скорочення тіньового сектору відображається позитивними значеннями компоненти), при чому чим ближче показники до 1, тим вищий фактичний темп зростання.

$$T = \frac{T - T_{\min}}{T_{\max} - T_{\min}} \quad (3.2)$$

Особливу увагу приділено показнику часових витрат (B) , який має протилежний за змістом характер: чим більше часу витрачається на адміністрування податків, тим гірше для платників і тим нижчою є ефективність цифровізації. Щоб узгодити цей показник з інтегральною шкалою, у роботі використано трансформацію, за якої вищі значення відображають менший обсяг витрат часу. Нормований показник (B) розраховується за формулою (2.3):

$$B = 1 - \left(\frac{B_{\text{сер}}}{B_{\text{макс}}} \right), \quad (3.3)$$

де $B_{\text{сер}}$ – середні часові витрати на виконання податкових зобов'язань,

$V_{\text{макс}}$ – максимально зафіксований рівень таких витрат.

За результатами дослідження витрат платників податків на дотримання податкового законодавства (TCCS) [33] для України мінімальні часові витрати становили 26 днів на рік, максимальні – 400 днів, що дало змогу розрахувати усереднений нормований показник $Ч \approx 0,468$. У зв'язку з обмеженістю динамічних даних часові витрати розглядаються як структурна характеристика системи адміністрування і вважаються сталими протягом 2022–2024 рр.

Окремим важливим елементом інтегрального показника виступає компонент (G), що характеризує рівень цифрової грамотності населення. У межах дослідження під (G) розуміється частка населення віком 18–70 років, яка має принаймні базовий рівень цифрових навичок за методологією Європейської комісії. Вихідною базою для цього показника слугують результати соціологічних досліджень, проведених Міністерством цифрової трансформації та Фондом «Східна Європа» у 2019, 2021 та 2023 рр. [74], згідно з якими частка осіб із базовими й вищими цифровими навичками зросла з 47,0 % у 2019 р. до 52,2 % у 2021 р. та 59,6 % у 2023 р. Для врахування динаміки у 2022–2024 рр. значення показника (G) для 2022 р. визначено шляхом лінійної інтерполяції між 2021 та 2023 рр. (орієнтовно 55,9 %), тобто за умови рівномірного зростання показника в межах наявного інтервалу. Значення для 2024 р. отримано за допомогою екстраполяції виявленого тренду (близько 63,3 %), що передбачає поширення встановленої тенденції зростання за межі останнього року спостережень. Показник цифрової грамотності також нормується до інтервалу $[0;1]$ за формулою 2.4:

$$G = \frac{G - G_{\min}}{G_{\max} - G_{\min}}, \quad (3.4)$$

де $G_{\min}$ – мінімальне значення частки населення з базовими й вищими цифровими навичками (рівень 2019 р. – 47,0 %)

$G_{\max}$ – максимальне прогнозне значення на кінець періоду (орієнтовно 63,3 % у 2024 р.).

Таким чином, зростання (G) відображає підвищення спроможності платників ефективно користуватися цифровими сервісами, що посилює потенційний ефект від цифрової трансформації податкового адміністрування.

Таблиця 3.3 – Значення показників для розрахунку інтегрального показника ефективності цифровізації податкового адміністрування за 2022–2024 рр.

Рік	E	T(темп зрост., частка)	T _{норм}	B	D (зміна тіні)	D _{норм}	G, %	G _{норм}
2022	0,99	-0,076	0	0,4675	-0,067	0	55,9	0
2023	0,99	0,220	0,842	0,4675	0,03	1	59,6	0,5
2024	0,99	0,275	1	0,4675	0,02	0,89	63,3	1

Для оцінки стійкості результатів інтегральної оцінки та ролі окремих компонентів у формуванні загального показника було розглянуто три сценарії вибору вагових коефіцієнтів (ω), які продемонстровані в табл. 3.4.

Таблиця 3.4 – Сценарії вибору вагових коефіцієнтів (ω)

Сценарій	ωE	ωT	ωB	ωD	ωG
Збалансований	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2
Технофіскальний	0,3	0,25	0,15	0,2	0,1
Інституційний	0,15	0,15	0,25	0,2	0,25

Розрахунки наведені в табл. 3.5.

Таблиця 3.5 – Розрахунки інтегрального показника ефективності цифровізації податкового адміністрування за сценаріями за 2022–2024 рр.

Рік	ІЦ_С1 (збаланс.)	ІЦ_С2 (технофіск.)	ІЦ_С3 (інституц.)
2022	0,292	0,367	0,265
2023	0,760	0,828	0,717
2024	0,871	0,897	0,845

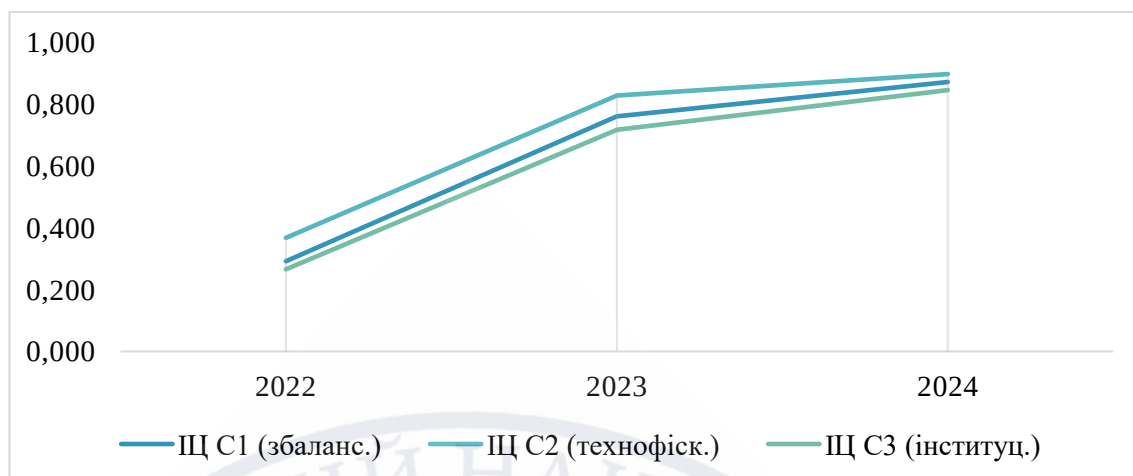


Рисунок 3.4 – Динаміка змін інтегрального показника за різними сценаріями протягом 2022–2024 рр.

У межах збалансованого сценарію припускається рівнозначна важливість усіх компонентів, тому ваги встановлено на рівні $\omega_1=\omega_2=\omega_3=\omega_4=\omega_5=0,2$). За таких умов інтегральний показник ефективності цифровізації податкового адміністрування зростає з приблизно 0,292 у 2022 р. до 0,760 у 2023 р. та 0,871 у 2024 р., що свідчить про суттєве посилення результативності цифрових трансформацій за рахунок покращення податкових надходжень, скорочення тіні та зростання цифрової грамотності.

Другий, «технофіскальний» сценарій передбачає підвищену вагу технологічної компоненти та податкових результатів. За цього варіанта інтегральний показник становить близько 0,367 у 2022 р., 0,828 у 2023 р. та 0,897 у 2024 р., тобто демонструє ще більш виражену позитивну динаміку, оскільки більша вага надається показникам, безпосередньо пов'язаним із фіскальним результатом цифровізації.

Третій, «інституційний» сценарій зосереджується на соціологічному та організаційному вимірі цифрової трансформації. Отримані значення інтегрального показника становлять орієнтовно 0,265 у 2022 р., 0,717 у 2023 р. та 0,845 у 2024 р. Порівняно з технофіскальним сценарієм загальний рівень Щ дещо нижчий, проте зростання показника залишається сталим, що підкреслює важливість інвестицій у зменшення часових витрат платників та підвищення цифрової грамотності населення як ключових умов реалізації потенціалу

цифрового податкового адміністрування.

Загалом розрахунки за трьома сценаріями вагових коефіцієнтів підтверджують, що навіть за різних припущень щодо відносної важливості окремих компонентів інтегральний показник демонструє стійку позитивну динаміку в період 2022–2024 рр. (див. рис. 3.4). Це дає підстави стверджувати, що цифрова трансформація податкового адміністрування в Україні поступово переходить в етап підвищення результативності, причому важливу роль у цьому процесі відіграють не лише технологічні рішення, а й інституційні чинники – скорочення адміністративного навантаження на платників та зростання рівня цифрової грамотності населення.

Тож, запропонований інтегральний показник (ІЦ) для оцінки ефективності цифровізації податкового адміністрування, дозволяє кількісно виміряти, як цифрові трансформації впливають на загальну результативність податкової системи та сприяють зменшенню тіньової економіки. Він базується на реальних даних і допомагає зрозуміти реальний ефект від впровадження онлайн-сервісів та автоматизації. Попри це існують певні обмеження розробленого показника, можливості вдосконалення яких наявні в табл. 3.6.

Таблиця 3.6 – Прогноз зміни інтегрального показника цифровізації податкового адміністрування за сценаріями параметричних змін

Показник	C1	C2	C3
ІЦ за реальних умов, 2024 р	0,871	0,897	0,845
ІЦ при зменшенні частки оцифрування (E – -5%)	0,863	0,885	0,839
зменшення витрат часу (B – -50 днів)	0,878	0,902	0,853
збільшення тіньової економіки (D +3%)	0,862	0,888	0,836

Сценарні розрахунки демонструють, що навіть помірні зміни окремих параметрів (частки оцифрування, витрат часу, рівня тіньової економіки) призводять до відхилення інтегрального показника в межах 0,008–0,012 пункту, що можна вважати економічно відчутним ефектом.

Сценарій зменшення частки оцифрування призводить до зниження

інтегрального показника, що відображає зростання трансакційних витрат для держави й бізнесу, послаблення контролю за податковою базою та потенційні втрати податкових надходжень. Натомість скорочення витрат часу на виконання податкових зобов'язань підвищує значення інтегрального показника, що говорить про економію ресурсів платників, посилення добровільної податкової дисципліни та, у перспективі, стабілізацію й нарощення бюджетних надходжень за рахунок зручності та передбачуваності податкових процедур. Найбільш несприятливий ефект демонструє сценарій зростання тіньової економіки, зниження інтегрального показника відображає прямі втрати потенційних бюджетних доходів і нівелювання позитивного впливу цифрових інструментів на фіскальну систему.

Узагальнюючи, результати сценарного моделювання демонструють чутливість інтегрального показника до ключових параметрів цифровізації та тінізації й підтверджують: поєднання підвищення рівня оцифрування, скорочення часових витрат платників і послідовного обмеження тіньової діяльності здатне забезпечити зростання податкових надходжень за умов одночасного зниження адміністративного навантаження на бізнес.

Тож, інтегральний показник цифрової трансформації податкового адміністрування є корисним інструментом для узагальненої оцінки динаміки та ефективності цифровізації у сфері податків. Його переваги полягають у комплексності, універсальності та зручності використання для порівнянь у часі та між різними країнами чи регіонами. Водночас він потребує подальшого вдосконалення – зокрема уточнення вагових коефіцієнтів, розширення набору індикаторів та диференціації показників за групами платників. Важливим обмеженням залишається залежність від якості статистичних даних та неможливість отримати абсолютно точну оцінку рівня тіньової економіки. Таким чином, інтегральний показник слід розглядати не як остаточну і вичерпну міру, а як орієнтир, що дозволяє відстежувати тенденції, визначати проблемні зони та формувати підґрунтя для подальших досліджень і управлінських рішень у сфері податкового адміністрування.

Висновок до розділу 3.

У третьому розділі кваліфікаційної роботи узагальнено результати дослідження, спрямованого на обґрунтування напрямів удосконалення цифрової трансформації податкового адміністрування в Україні. Визначено взаємозв'язок між упровадженням цифрових рішень і рівнем розвитку цифрової інфраструктури, кадровим потенціалом та інституційною спроможністю податкових органів, цифровою грамотністю платників податків, а також ступенем довіри до державних інституцій. На цій основі розроблено концепцію удосконалення цифрової трансформації податкового адміністрування, яка розглядається як стратегія, що поєднує технологічні інновації, управлінські рішення та належне правове забезпечення й спрямована на формування конкурентоспроможної податкової системи, здатної протидіяти тіньовій економіці та підтримувати сталий розвиток країни.

Обраний концептуальний підхід орієнтований на формування ефективного механізму детінізації економіки через розвиток цифрового фіскального простору. Ціль моделі цифрової трансформації податкового адміністрування полягає у створенні результативної, зручної й безпечної системи взаємодії між державою та платниками податків, яка ґрунтується на сучасних інформаційно-комунікаційних технологіях, відповідає міжнародним стандартам і забезпечує прозорість податкових процедур. У роботі узагальнено структуру та практики податкових служб окремих зарубіжних країн, виділено ключові елементи та очікувані ефекти концепції «Електронний кабінет 2.0» як практичного інструменту реалізації запропонованої стратегії. Для оцінки результативності цифрової трансформації податкового адміністрування запропоновано інтегральний показник ефективності цифровізації, розроблений автором для кількісного вимірювання впливу цифрових перетворень на результативність податкової системи та зменшення масштабів тіньової економіки.

ВИСНОВОК

У кваліфікаційній роботі досягнуто поставленої мети, обґрунтовано теоретико-методичні засади та розроблено практичні рекомендації щодо цифровізації податкового адміністрування як інструменту боротьби з тіньовою економікою в Україні. На основі виконаних завдань уточнено зміст та логіку взаємозв'язку категорій «податкове адміністрування», «цифровізація фіскального простору» і «тіньова економіка». Цифровізацію податкового адміністрування запропоновано розглядати як цілісну систему організаційних, технологічних та аналітичних рішень, що забезпечують автоматизацію податкових процедур, підвищення прозорості фіскального середовища, зменшення витрат на дотримання податкового законодавства й посилення спроможності держави протидіяти тіньовим практикам.

Проведено SWOT-аналіз податкового адміністрування в Україні, систематизовано форми тіньової економіки, безпосередньо пов'язані з ухиленням від оподаткування. Показано, що поєднання високого податкового навантаження, недоліків адміністрування, низького рівня довіри до фіскальних органів і нерівномірного розвитку цифрових компетентностей платників формує стійкі стимули до тінізації. Надано характеристику цифровим електроннім сервісам Державної податкової служби, наведені їх переваги та недоліки.

Проаналізовано сучасний стан цифрової трансформації податкового адміністрування в Україні. Встановлено позитивні зрушення, пов'язані з впровадженням електронних сервісів, розвитком Електронного кабінету платника податків, поширенням РРО/ПРРО, розширенням сервісів інформаційної взаємодії. Разом із тим виявлено низку обмежень: недостатню інтегрованість цифрових рішень, фрагментарність аналітичного використання даних, нерівний доступ до цифрової інфраструктури та потребу у посиленні ризик орієнтованих підходів до податкового контролю. Побудовано кореляційно-регресійну модель взаємозв'язку між рівнем цифровізації

податкового адміністрування та податковими надходженнями. Обґрунтовано, що цифровізація податкового адміністрування є необхідним та перспективним напрямом реформування податкової системи України, здатним підвищити ефективність державного управління та зменшити тіньовий сектор економіки. Водночас успішна реалізація цього процесу потребує комплексного правового закріплення, вдосконалення цифрових сервісів, підвищення цифрової грамотності платників та держслужбовців, а також активної інтеграції української податкової системи у європейський цифровий простір.

Суттєвим методичним результатом роботи є розробка концепції удосконалення цифрової трансформації податкового адміністрування в Україні, запропонована оцінка результативності концепції завдяки інтегральному показнику рівня цифровізації податкового адміністрування. Отримані результати показують, що зростання інтегрального показника цифровізації в середньостроковому періоді супроводжується підвищенням податкових надходжень і зменшенням масштабів тіньового сектору за умови збереження базових інституційних передумов. Запропоновані практичні рекомендації щодо вдосконалення цифрових інструментів, розвитку функціоналу Електронного кабінету платника податків, поглиблення аналітичного використання даних РРО/ПРРО та поетапного впровадження е-аудиту формують основу для подальшого вдосконалення податкової політики в напрямі детінізації економіки.

Перспективи подальших досліджень пов'язані з розширенням переліку індикаторів для оцінки цифровізації, поглибленням аналізу впливу окремих цифрових інструментів на поведінку платників, дослідження міжнародного досвіду цифровізації фіскального простору та адаптацією отриманих результатів до завдань післявоєнного відновлення та модернізації економіки України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Федосов, В.М. Опарін, Г.О. П'ятаченко. Податкова система України. Либідь, 1994. 464 с.
2. Encyclopedia of Information Science and Technology, Fourth Edition (10 Volumes). IGI Global, June, 2017. 8104 p.
3. Oxford Learner's Dictionaries. URL: <https://www.oxfordlearnersdictionaries.com/> (дата звернення: 26.04.2025).
4. Україна 2030Е — країна з розвинутою цифровою економікою. Український інститут майбутнього. URL: <https://strategy.uifuture.org/kraina-z-rozvinutoyu-cifrovoyu-ekonomikoyu.html> (дата звернення: 29.04.2025).
5. Про схвалення Концепції розвитку цифрової економіки та суспільства України на роки та затвердження плану заходів щодо її реалізації: Розпорядження КМУ від 17 січня 2018 р № 67-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/67-2018-%D1%80#Text> (дата звернення: 29.04.2025).
6. Куйбіда В. С., Карпенко О. В., Наместнік В. В. Цифрове врядування в Україні: базові дефініції понятійнокатегоріального апарату. *Вісник Національної академії державного управління при Президентові України*. Серія «Державне управління» № 1. 2018. С. 5–11. URL: <http://academy.gov.ua/infpol/pages/dop/2/files/974f8478-cfe8-4d31-971b-d5116efff458.pdf> (дата звернення: 03.05.2025).
7. В. В. Наместнік, М. М. Павлов. Електронне, цифрове та smart-управління: сутність та співвідношення термінів. *Вісник Національної академії державного управління при Президентові України*. Серія «Державне управління». 2020. № 1(96). С. 115 – 121. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILA=&2_S21STR=Vnadu_2020_1_17 (дата звернення: 03.05.2025).

8. Концепція розвитку системи електронних послуг в Україні: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 16 листопада 2016 р. № 918-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/918-2016-%D1%80#Text> (дата звернення: 03.05.2025).

9. Концепція розвитку цифрової економіки та суспільства України на 2018-2020 роки: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 17 січня 2018 р. № 67-р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/67-2018-%D1%80#Text> (дата звернення: 03.05.2025).

10. Концепція розвитку штучного інтелекту в Україні: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 2 грудня 2020 р. № 1556-р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-2020-%D1%80#Text> (дата звернення: 03.05.2025).

11. Про електронну ідентифікацію та електронні довірчі послуги: Закон України в редакції від 18.12.2024 № 2155-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/2155-19#Text> (дата звернення: 03.05.2025).

12. Про стимулювання розвитку цифрової економіки в Україні: Закон України в редакції від 01.01.2025 р. № 1667-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1667-20#Text>. (дата звернення: 03.05.2025).

13. Про основні засади забезпечення кібербезпеки України: Закон України в редакції від 20.04.2025 № 2163- VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/2163-19#Text> (дата звернення: 03.05.2025).

14. Про електронні документи та електронний документообіг: Закон України в редакції від 31.12.2023 р. № 951-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/851-15/#Text> (дата звернення: 03.05.2025).

15. Про електронні комунікації: Закон України в редакції від 01.04.2025 р. URL: №1089-IX. <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/1089-20#Text> (дата звернення: 03.05.2025).

16. Вінник О. М. Правове забезпечення цифрової економіки та електронного бізнесу: монографія. Київ: НДІ приватного права і

підприємництва ім. акад. Ф. Г. Бурчака, 2018. 224 с. URL: <https://doi.org/10.32849/978-617-7087-72-3>. (дата звернення: 04.05.2025).

17. Комітет Верховної Ради України з питань цифрової трансформації. *Офіційний портал Верховної Ради України*. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/site2/p_komity?pidid=3024 (дата звернення: 04.05.2025).

18. Положення про Міністерство цифрової трансформації України (затверджено постановою КМУ від 18.09.2019 р. № 856). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/856-2019-%D0%BF#n12> (дата звернення: 03.05.2025).

19. Про затвердження місії та Стратегічного плану Державної податкової служби України на 2025 – 2030 роки: Наказ ДПС від 21.02.2025 № 150. URL: <https://tax.gov.ua/diyalnist-/zakonodavstvo-pro-diyalnis/nakazi-pro-diyalnist/79393.html> (дата звернення: 03.05.2025).

20. Національна стратегія доходів до 2030 року. *Міністерство фінансів України*. URL: https://mof.gov.ua/storage/files/National%20Revenue%20Strategy_2030_.pdf (дата звернення: 27.04.2025).

21. План цифрового розвитку ДПС: Наказ Міністерства фінансів України від 25.08.2023 № 463. URL: <https://lnk.ua/geqKGaBN5> (дата звернення: 27.04.2025).

22. Податковий кодекс України (редакція від 01.04.2025 №2755-VI). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17> (дата звернення: 27.04.2025).

23. Про затвердження положень про Державну податкову службу України та Державну митну службу України (редакція від 22.10.2024 №227-2019п). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/227-2019-%D0%BF#Text> (дата звернення: 27.04.2025).

24. Про внесення змін до Методичних рекомендацій щодо розрахунку рівня тіньової економіки: Наказ Мінекономіки від 20.01.2021 №104. *Міністерство економіки, довкілля та сільського господарства України*.

URL: <https://me.gov.ua/view/6bc01201-095b-4890-b998-ff5bf32ba473> (дата звернення: 27.04.2025).

25. Кубатко В. В. Державна політика детінізації економіки України з урахуванням економіко-екологічних факторів: автореф. дис. ... канд. екон. наук : 08.00.03/ МОН України, Сумський державний університет. Суми, 2019. 23 с.

26. Варналій З. С. Актуальні проблеми забезпечення національної економічної безпеки в Україні. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. 2009. № 1. С. 1—18.

27. Рейкін В. С. Детінізація національної економіки в умовах невизначеності : автореф. дис. ... д-ра екон. наук : 08.00.03. Центральна спілка споживчих товариств України, Львівський торговельно-економічний університет. Львів, 2019. 42 с.

28. Базиліук А. В., Коваленко С. О. Тіньова економіка в Україні: монографія. Київ: НДЕІ Мінекономіки України, 1998. 206 с.

29. Мазур І. І. Детінізація економіки України: теорія та практика: монографія. Київ: ВПЦ "Київський ун-т", 2006. 239 с.

30. Турчинов О. В. Тіньова економіка: закономірності, механізми функціонування, методи оцінки: монографія. Київ: НАН України, 1996. 199 с.

31. Е-сервіси. *Державна податкова служба України*. URL: <https://tax.gov.ua/> (дата звернення: 03.05.2025).

32. Електронні сервіси ДПС: зручність та ефективність для громадян і бізнесу. *Головне управління ДПС у Рівненській області*. URL: <https://rv.tax.gov.ua/media-ark/news-ark/881036.html> (дата звернення: 03.05.2025).

33. Дослідження витрат на дотримання податкового законодавства (податковий комплаєнс) у 2024 році. Глобальне опитування платників податків за підтримки Світового банку. URL: <https://tax.gov.ua/media-tsentr/novini/855790.html?fbclid=IwZXh0bgNhZW0CMATAAR1zglqqPymSGgi>

[kbhY2cQONSjo5uye4WJSZQmn9A2vgM6xwKjqjMCWdWs4_aem_Npt16zZcqlRGfF0p2yvLWQ](https://www.worldbank.org/en/curated/en/371871468295501537/Tax-compliance-cost-surveys-using-data-to-design-targeted-reforms) (дата звернення: 10.05.2025).

34. Tax compliance cost surveys : using data to design targeted reforms. *World Bank Group*. 2025. URL: <http://documents.worldbank.org/curated/en/371871468295501537/Tax-compliance-cost-surveys-using-data-to-design-targeted-reforms> (дата звернення: 13.05.2025).

35. Електронний кабінет платника податків. URL: <https://cabinet.tax.gov.ua/> (дата звернення: 13.05.25).

36. Хмиз М., Петков С., Милянник З. та ін. Цифровізація податкової системи та податкове регулювання як інструмент боротьби з тіньовою економікою. *Path of Science*. 2023. Vol. 9, No. 9. С. 1008–1014. DOI: <https://doi.org/10.22178/pos.96-13>

37. Чудак О. Вплив цифровізації на адміністрування податків і зборів в Україні. *Право та інновації*. 2022. № 2 (38). С. 71–77. DOI: [https://doi.org/10.37772/2518-1718-2022-2\(38\)-9](https://doi.org/10.37772/2518-1718-2022-2(38)-9)

38. Цюцяк А., Цюцяк І., Цюцяк В. Цифровізація податкової системи: сучасний стан, проблеми та перспективи. *Галицький економічний вісник*. 2023. №4 (83). С. 48–55. DOI: https://doi.org/10.33108/galicianvisnyk_tntu2023.04.048

39. Колісник А. С. Застосування сучасних цифрових технологій у сфері оподаткування: іноземний досвід та перспективи для України. *Право та інновації*. 2023. №3 (43). С. 47–53. DOI: [https://doi.org/10.37772/2518-1718-2023-3\(43\)-7](https://doi.org/10.37772/2518-1718-2023-3(43)-7)

40. Ганзюк С. М., Буднік Є. О. Цифрова трансформація податкової системи України. *Економічний вісник Дніпровського державного технічного університету*. 2024. № 2(9). С. 104–110. URL: <http://econvisnyk.dstu.dp.ua/article/view/319078> (дата звернення: 27.05.2025).

41. Опанасюк Ю. А., Гончарова О. В. Цифровізація податкового адміністрування як складова трансформації системи державного управління. *Управлінські парадигми сталого розвитку та інклюзивного економічного*

зростання: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції, м. Суми. Сумський державний університет, 2024. С. 330–333. URL: https://essuir.sumdu.edu.ua/bitstream-download/123456789/97894/1/Opanasiuk_tax_administration.pdf (дата звернення: 28.05.2025).

42. Державний вебпортал бюджету для громадян. URL: <https://openbudget.gov.ua/> (дата звернення: 24.03.2025).

43. Національні рахунки (ВВП). *Держстат України*. 2025. URL: https://www.ukrstat.gov.ua/imf/arhiv/nr/nr_u.htm (дата звернення: 28.05.2025).

44. Статистика фінансового сектору. *Національний банк України*. URL: <https://bank.gov.ua/ua/statistic/sector-financial> (дата звернення: 28.05.2025).

45. Гетман О. Як змінились схеми ухилення від податків? *CASE Україна*. URL: <https://cost.ua/yak-zminylys-shemy-uhylennya-vid-podatviv/> (дата звернення: 30.05.2025).

46. Звіт про виконання Плану діяльності Державної податкової служби України на 2020 рік. *Державна податкова служба України*. URL: <https://tax.gov.ua/data/files/254962.docx> (дата звернення: 30.05.2025).

47. Звіт про виконання Плану діяльності Державної податкової служби України на 2021 рік. *Державна податкова служба України*. URL: <https://tax.gov.ua/data/files/254962.docx> (дата звернення: 30.05.2025).

48. Звіт про виконання Плану діяльності Державної податкової служби України на 2022 рік. *Державна податкова служба України*. URL: <https://tax.gov.ua/data/files/266501.doc> (дата звернення: 30.05.2025).

49. Публічний звіт ДПС за 2022 рік. *Державна податкова служба України*. URL: <https://tax.gov.ua/diyalnist-/plani-ta-zviti-roboti-/657704.html> (дата звернення: 30.05.2025).

50. Звіт про виконання Плану діяльності Державної податкової служби України на 2023рік. *Державна податкова служба України*. URL: <https://tax.gov.ua/data/files/449875.doc> (дата звернення: 30.05.2025).

51. Звіт про виконання Плану діяльності Державної податкової служби України на 2024 рік. *Державна податкова служба України*. URL: <https://tax.gov.ua/data/files/535298.doc> (дата звернення: 24.03.2025).

52. Що таке система обліку даних реєстраторів розрахункових операцій? *Головне управління ДПС у Луганській області*. 19 серпня 2024. URL: <https://lg.tax.gov.ua/media-ark/news-ark/813001.html> (дата звернення: 15.07.2025).

53. За результатами аналізу інформації у системі обліку даних реєстраторів розрахункових операцій проведено більше 5 тис. фактичних перевірок. *Пресслужба Державної податкової служби України*. 13 грудня 2021. URL: <https://tax.gov.ua/media-tsentr/novini/538157.html> (дата звернення: 15.07.2025).

54. ДПС довела у Верховному Суді право на використання податкової інформації із Системи обліку даних РРО під час перевірок. *Пресслужба Державної податкової служби України*. 18 вересня 2025. URL: <https://tax.gov.ua/media-tsentr/novini/935126.html> (дата звернення: 15.07.2025).

55. UN E-Government Survey 2024. *United Nations*. URL: <https://publicadministration.un.org/egovkb/en-us/Reports/UN-E-Government-Survey-2024> (дата звернення: 18.07.2025).

56. United Nations. E-Government Development Index: Ukraine. URL: <https://publicadministration.un.org/egovkb/en-us/Data/Country-Information/id/180-Ukraine> (дата звернення: 18.07.2025).

57. Системні проблеми Державної податкової служби України: виклики для нового керівництва. *ICC Ukraine*. 16 січня 2025. URL: <https://iccua.org/systemni-problemy-derzhavnoyi-podatkovoyi-sluzhby-ukrayiny-vyklyky-dlya-novogo-kerivnyctva/> (дата звернення: 18.07.2025).

58. Nose M., Mengistu A. Exploring the adoption of selected digital technologies in tax administration: A cross-country perspective. Washington: International Monetary Fund, 2023. URL:

<https://www.elibrary.imf.org/downloadpdf/view/journals/068/2023/008/article-A001-en.pdf> (дата звернення: 18.07.2025).

59. Криворучко А. С., Сивицька І. Г. Аналіз сучасного стану тіньової економіки в Україні. Праці XXI Всеукраїнської наукової конференції студентів, аспірантів та молодих вчених «Проблеми розвитку соціально-економічних систем в національній та глобальній економіці». 2021. С. 38–40. URL: <https://drive.google.com/drive/folders/1C4tXDi8YMq1grKDbKBnDFUHdODHURc4W> (дата звернення: 05.09.2025).

60. Government Effectiveness: Estimate. Metadata Glossary. *The World Bank Group*. URL: <https://databank.worldbank.org/metadataglossary/worldwide-governance-indicators/series/GE.EST> (дата звернення: 05.09.2025).

61. Оцінка діяльності ДПС. *Державна податкова служба України*. URL: <https://tax.gov.ua/media-tsentr/prezentatsiyni-materiali/654759.html> (дата звернення: 05.09.2025).

62. Боярчук Д. Довіра до фіскальних органів відсутня. Економічна правда. URL: <https://epravda.com.ua/power/dovira-do-fiskalnih-organiv-vidsutnya-804933/> (дата звернення: 05.09.2025).

63. Дослідження витрат на дотримання податкового законодавства (податковий комплаєнс) у 2024 році. Глобальне опитування платників податків за підтримки Світового банку. URL: <https://tax.gov.ua/media-tsentr/novini/855790.html> (дата звернення: 05.09.2025).

64. Сервіс «Пульс». *Державна податкова служба України*. URL: <https://tax.gov.ua/others/puls-> (дата звернення: 15.09.2025).

65. Презентація технічного опису стандартного аудиторського файлу SAF-T UA. *Департамент інформаційних технологій ДПС*. 10 червня 2024. URL: <https://tax.gov.ua/baneryi/saf-t-ua/prezentatsiya/791398.html> (дата звернення: 15.09.2025).

66. З якого періоду буде запроваджено стандартний аудиторський файл SAF-T UA? 03.03.2025.

URL: <https://news.dtki.ua/law/inspections/96497-z-iakogo-periodu-bude-zaprovadzeno-standartnii-auditorskii-fail-saf-t-ua> (дата звернення: 15.09.2025).

67. OECD (2017), The Changing Tax Compliance Environment and the Role of Audit, OECD Publishing, Paris. URL: <http://dx.doi.org/10.1787/9789264282186-en> (дата звернення: 15.09.2025).

68. Чвортко Л. А., Пуголовко І. С. Виклики для функції податкового менеджменту в умовах цифрової трансформації. *Економіка та суспільство*. 2023. Вип. 55. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-55-99>

69. SAF-T UA: у ході тестування компанії подали до ДПС 415 стандартних аудиторських файлів. *Пресслужба Державної податкової служби України*. 23 липня 2025. URL: <https://tax.gov.ua/baneryi/saf-t-ua/povidomlennya/917440.html> (дата звернення: 15.09.2025).

70. Електронний сервіс «ЗІР» — податкова шпаргалка для кожного платника. *Пресслужба ДПС України*. URL: <https://rv.tax.gov.ua/media-ark/local-news/898682.html> (дата звернення: 24.09.2025).

71. Цвігун Т. В., Нечипорук О. І. Тінізація економіки: причини та особливості впливу на економічний розвиток. *Економіка та суспільство*, 2018 (19). URL: https://economyandsociety.in.ua/journals/19_ukr/37.pdf (дата звернення: 11.10.2025).

72. Подмазко О.М. ТІНЬОВА ЕКОНОМІКА: СУТНІСТЬ ТА СТРУКТУРА. *Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право*. 2013, №1. URL: [http://zt.knute.edu.ua/files/2013/1\(66\)/uazt_2013_1_24.pdf](http://zt.knute.edu.ua/files/2013/1(66)/uazt_2013_1_24.pdf) (дата звернення: 11.10.2025).

73. Okunogbe O. M., Santoro F. Increasing Tax Collection in African Countries: The Role of Information Technology. Policy Research Working Paper Series, No. 10182. The World Bank, 2022. URL: <https://ideas.repec.org/p/wbk/wbrwps/10182.html> (дата звернення: 11.10.2025).

74. Дослідження цифрової грамотності в Україні, 2023. Міністерство цифрової трансформації України. URL: https://osvita.diia.gov.ua/uploads/1/8800-ua_cifrova_gramotnist_naselenna_ukraini_2023.pdf (дата звернення: 05.11.2025).
75. Касперович Ю. В. Розвиток цифрових інструментів податкового адміністрування та контролю. *Національний інститут стратегічних досліджень*. URL: https://niss.gov.ua/sites/default/files/2021-11/tsyfrovii-instrumenty_24112021.pdf (дата звернення: 05.11.2025).
76. Ерфан Є.А. Ефективність електронних сервісів в системі податкового адміністрування. *Український економічний часопис*. 2025. Вип. 9. С. 38–45. DOI 10.32782/2786-8273/2025-9-6 (дата звернення: 13.11.2025).
77. Шепель І. Розвиток Державної податкової служби України: оцінка ефективності, виклики та світові тенденції. *Сталий розвиток економіки*. 2025. № 1(52). С.128–136. URL: <https://www.economdevelopment.in.ua/index.php/journal/article/view/1158> (дата звернення: 13.11.2025).
78. Digital State UA. Цифрова грамотність українців через освіту та технології. Міністерство цифрової трансформації України. URL: <https://digitalstate.gov.ua/uk/news/govtech/ukraine-accelerates-e-literacy-through-public-infrastructure> (дата звернення: 14.11.2025).
79. Юрчишена Л. В., Криворучко А. С. Вплив цифровізації на детінізацію економіки та податкове адміністрування в Україні. *Modern Economics*. 2025. № 53(2025). С. 309-318. DOI: [https://doi.org/10.31521/modecon.V53\(2025\)-43](https://doi.org/10.31521/modecon.V53(2025)-43) (дата звернення: 04.12.2025).
80. Юрчишена Л. В., Криворучко А. С. Цифровізація податкового адміністрування: теоретико-правовий вимір». III Всеукраїнській науково-практична конференція «Актуальні проблеми розвитку фінансів в умовах цифровізації економіки України». С. 72 – 75. URL: <https://ec.donnu.edu.ua/konferencziya/> (дата звернення: 25.11.2025).